

**РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ІВЕНТ-ІНДУСТРІЙ, КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА МУЗЕЄЗНАВСТВА**

Кваліфікаційна робота другого (магістерського) ступеня вищої освіти

**РЕФОРМА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ І ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ
РЕГІОНАЛЬНИХ КУЛЬТУРНИХ ОЗНАК**

Галузь знань – 02 «Культура і мистецтво»
Спеціальність – 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності»

Виконала:

здобувачка вищої освіти 6 курсу,
групи МСКД, спеціальності
028 – Менеджмент соціокультурної діяльності

Шворак А.П.

Науковий керівник:

Завідувач кафедри івент-індустрій, культурології та музеєзнавства,
канд. пед. наук, професор **Виткалов В.Г.**

Рецензент:

Заступник директора КЗ «Рівненський обласний краєзнавчий музей»
канд. іст. наук **Самсонюк Т.М.**

Рівне – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. СФЕРА КУЛЬТУРИ І ПРОБЛЕМИ ЇЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	12
1.1.Трансформаційні процеси в культурній сфері в матеріалах законодавчих нормативно-правових актів.....	12
1.2.Реформування галузі за матеріалами сучасної періодики	28
Висновки до розділу I.....	36
РОЗДІЛ II. СПЕЦИФІКА ВПРОВАДЖЕННЯ РЕФОРМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ І ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ КУЛЬТУРНИХ ОЗНАК.....	40
2.1.Організаційно-фінансові проблеми в процесі впровадження реформ	40
2.2.Кадровий потенціал галузі в контексті реформи місцевого самоврядування: культурний ефект та проблеми.....	53
Висновки до розділу II.....	59
РОЗДІЛ III. РЕФОРМА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ДОСВІД НОВОСТВОРЕНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД, МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УМОВАХ ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ.....	61
3.1. Регіональна Програма підтримки культури територіальних громад як фактор стимулювання уваги влади до проблем збереження культури	61
3.2. Програма підтримки культури громад в Рівненській області	70
Висновки до розділу III	73
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	82

ВСТУП

Актуальність дослідження реформування місцевого самоврядування та збереження регіональних культурних ідентичностей є надзвичайно важливою в сучасному соціально-політичному середовищі розвитку держави. Ця тема не лише відображає складний баланс між адміністративною ефективністю та культурним розмаїттям, але й підкреслює еволюційний характер управління в умовах глобалізації та регіоналізації. Необхідність реформування систем місцевого самоврядування зумовлена кількома факторами, зокрема прагненням до більш ефективного, оперативного та прозорого управління. Ці реформи мають вирішальне значення для розширення прав і можливостей місцевих громад, посилення їхніх можливостей у прийнятті рішень та забезпечення того, щоб управління було більш пристосованим до конкретних потреб і прагнень різних груп населення. Більше того, такі реформи часто розглядаються як крок до децентралізації, спрямований на розподіл влади від центральних органів влади, тим самим сприяючи більш збалансованій та справедливій структурі управління.

Однак, незважаючи на те, що ці зміни обіцяють адміністративні та економічні вигоди, вони також породжують критичні проблеми, пов'язані зі збереженням регіональної культурної ідентичності. В епоху, коли глобалізація швидко трансформує суспільні норми та цінності, зростає занепокоєння з приводу ерозії місцевих культур і традицій. Це занепокоєння стосується не лише збереження культурної спадщини через її внутрішню цінність, але й визнання ролі регіональних ідентичностей у сприянні соціальній згуртованості, гордості громади та почуттю приналежності серед місцевого населення. Тому дослідження того, як реформи місцевого самоврядування можуть бути узгоджені зі збереженням культурної ідентичності, є надзвичайно важливим. Це передбачає вивчення інноваційних моделей управління, які не лише оптимізують адміністративні процеси, але й

враховують культурні особливості та практики. Йдеться про те, щоб знайти синергію між прогресом і традицією, гарантуючи, що в міру адміністративної еволюції спільноти не втрачають з поля зору своє культурне коріння та спадщину. Цей крихкий баланс має важливе значення для формування суспільства, яке одночасно орієнтоване на майбутнє та глибоко вкорінене у своїх культурних основах, тим самим сприяючи більш інклюзивному та різноманітному світу. По суті, тема реформування місцевого самоврядування зі збереженням регіональних культурних особливостей є не лише своєчасною, а й вирішальною для цілісного розуміння викликів та можливостей сучасного врядування, і являє собою унікальний перетин адміністративної науки, культурології та державної політики, що робить його багатим полем для академічних досліджень і практичного застосування.

Метою цього дослідження є критичний аналіз трансформаційних процесів у культурній сфері в сучасних умовах реформ місцевого самоврядування, шляхом оцінки теоретичних та практичних аспектів цих перетворень, зосереджуючись на законодавчій базі, сучасних періодичних матеріалах та досвіді новостворених територіальних громад, для розуміння тонкощів реалізації цих реформ зі збереженням регіональних культурних особливостей, особливо в контексті Західного Полісся.

Предметом дослідження є трансформаційні процеси в культурній сфері під впливом законодавчих норм та практичних реалізацій реформ місцевого самоврядування, що включає поглиблене вивчення організаційних, фінансових та кадрових проблем, з якими стикаються під час цих трансформацій.

Об'єктом дослідження є сфера культури в контексті реформи місцевого самоврядування. Для досягнення мети слід виконати наступні завдання:

- Провести комплексний аналіз трансформаційних процесів у культурній сфері, під впливом законодавчих, нормативно-правових актів та

сучасних періодичних матеріалів, включаючи статті, звіти та наукові статті, щоб оцінити поточний стан та тенденції реформ культурного сектору.

- Дослідити організаційні та фінансові виклики під час впровадження реформ місцевого самоврядування, зосередившись на виявленні та аналізі адміністративних та бюджетних перешкод і стратегій та оцінити вплив цих реформ на кадровий потенціал у культурному секторі, зокрема досліджуючи культурні наслідки та пов'язані з ними проблеми.

- Проаналізувати регіональні програми, спрямовані на підтримку культури в територіальних громадах, зосередивши увагу на їхній ролі у стимулюванні уваги влади до збереження культури.

Ці завдання мають на меті забезпечити ґрунтовне та взаємопов'язане розуміння багатогранних аспектів культурних трансформацій та реформ місцевого самоврядування, пропонуючи цінну інформацію про виклики та можливості, які існують у цій сфері.

У дослідженні використовується **міждисциплінарний підхід**, що поєднує принципи адміністративної науки, культурології та державної політики. Такий підхід дозволяє всебічно зрозуміти предмет, забезпечуючи цілісне уявлення про виклики та можливості, які відкриває реформа місцевого самоврядування та збереження культури. **Аналіз та синтез:** методи використовуються для аналізу законодавчих документів, аналітичних документів та періодичних матеріалів, щоб зрозуміти окремі компоненти процесів культурної трансформації. Синтез використовується для інтеграції цих висновків у єдине ціле, забезпечуючи всебічний огляд предмета.

Порівняльний метод: передбачає порівняння різних моделей реформи місцевого самоврядування та стратегій збереження культурної спадщини, які використовуються в різних регіонах, зокрема з акцентом на Західному Поліссі та інших відповідних тематичних дослідженнях. Це порівняння допомагає визначити найкращі практики та сфери для вдосконалення.

Контекстуальний аналіз: метод має вирішальне значення для розуміння культурних трансформацій у конкретному соціально-політичному

та історичному контексті досліджуваних регіонів. Він передбачає аналіз культурних, історичних та соціальних факторів, які впливають на місцеве самоврядування та культурну політику.

Комплексний аналіз: метод виходить за рамки вивчення законодавчих і політичних документів і включає аналіз практичної реалізації реформ. Він передбачає вивчення впливу цих реформ на місцях, включаючи їхній вплив на збереження культури та залучення громади.

Індукція та дедукція: індуктивні методи використовуються для розробки теорій і гіпотез на основі спостережень і даних, зібраних в ході дослідження. Дедуктивні методи використовуються для перевірки цих гіпотез на відповідність ширшим рамкам місцевого самоврядування та збереження культури.

Аналіз використаних джерел та літератури. У дослідженні широко використовується законодавча база, зокрема «Закон України «Про культуру» від 14.12.2010 р., який закладає правове підґрунтя для культурної політики та практики в Україні. Аналіз цього закону, а також Конституції України від 28.06.1996 р., дає уявлення про законодавче тло, на якому ґрунті здійснюються культурні реформи та зусилля зі їх збереження. Подальший аналіз законодавчих змін та постанов уряду, у тому числі від 2011 та 2019 років, виявляє еволюційний характер культурної політики та врядування в Україні, особливо в контексті децентралізації та місцевого самоврядування. Сучасні аналітичні матеріали, такі як звіт про український театр за 30 років та аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень щодо державної підтримки інновацій у культурній політиці, дають актуальний погляд на виклики та трансформації в культурному секторі. Скандал у Мистецькому Арсеналі та дискусії навколо «аполітичного мистецтва» відображають тривалі дискусії та суперечки на українській культурній сцені, висвітлюючи складну взаємодію між культурою, політикою та суспільними цінностями.

У дослідженні розглядаються регіональні культурні програми, як-от у Рівненській області, щоб зрозуміти ініціативи на місцевому рівні щодо збереження та популяризації культури. Ці програми мають вирішальне значення для розуміння того, як регіональна влада реагує на виклики та можливості, які відкривають культурні реформи. У той же час недостатнє їх фінансування, а почасти й відсутність його взагалі не дає в повній мірі реалізувати заплановане. Крім цього, фінансовий чинник, як і в багатьох інших галузях країни загалом, здатен звести нанівець будь-яку розумну ініціативу. І лише зміна ситуації на краще, раціональне використання коштів, контроль за їх обігом зможуть змінити і ситуацію в галузі на краще і інвестиційний клімат загалом.

Експертиза фінансування культури, як-от проект про міські культурні фонди у Львові та дослідження культурних мереж у Києві, дає практичне уявлення про механізми культурної підтримки та залучення на місцевому рівні. Аналіз реформ децентралізації, висвітлений на Урядовому порталі України, та стратегічних документів, таких як Концепція реформування системи надання культурних послуг, пропонує ширший контекст, у якому формується місцева культурна політика.

У дослідженні також розглядається вплив децентралізації на культурні послуги та розвиток культури в контексті реформ місцевого самоврядування, про що свідчать різноманітні звіти та стратегічні документи. Дослідження включає аналіз законів та урядових рішень, пов'язаних із вшануванням пам'яті та збереженням історико-культурної спадщини. Йдеться про законодавство про засудження тоталітарних режимів та збереження пам'яті про борців за незалежність.

Такі публікації, як монографія О. Гриценка про декомунізацію в Україні та праця М. Рябчука про дихотомію української національної ідентичності, дають глибше розуміння культурно-історичного контексту, що формує сучасну політику та культурну динаміку. Дослідження враховує міжнародні перспективи, такі як Конвенція ЮНЕСКО про охорону та

заохочення розмаїття форм культурного самовираження, щоб помістити українську культурну політику в глобальний контекст. Порівняльні дослідження Матарассо та Ландрі про дилеми культурної політики та робота А. Бейлі про роль культури у постконфліктному відновленні, пропонують ширше розуміння викликів та стратегій у культурній політиці та управлінні.

Це дослідження робить певний внесок у **теоретичне розуміння** взаємодії між реформами місцевого самоврядування та збереженням культури. Воно містить детальний аналіз законодавчих та політичних рамок, які формують культурний сектор у контексті адміністративних реформ. Досліджуючи трансформаційні процеси в культурній сфері та вплив цих змін на регіональні культурні ідентичності, дослідження збагачує наявний масив знань у галузі державного управління, культурології та аналізу політики. Дослідження пропонує всеосяжну теоретичну базу, яка може бути використана для розуміння подібних трансформацій в інших регіонах і контекстах, тим самим розширюючи академічний дискурс управління та збереження культури.

Практичні наслідки цього дослідження також достатньо помітні. Дослідження пропонує регіональним політикам, культурним активістам та посадовим особам місцевого самоврядування уявлення про ефективні стратегії впровадження реформ управління при збереженні регіональної культурної спадщини. Дослідження організаційних, фінансових та кадрових викликів надає своєрідну «дорожню карту» для подолання складнощів процесів реформування. Крім того, аналіз регіональних програм підтримки культури в територіальних громадах, наприклад, у Рівненській області, є цінним орієнтиром для інших регіонів, які розпочинають подібні реформи і можуть взяти запропонований варіант за зразок, уникаючи таким чином зайвих помилок. Результати дослідження можуть спрямовувати розробку політик і програм, чутливих до культурної динаміки, забезпечуючи позитивний внесок реформ управління в культурну життєздатність громад. Інакше кажучи, матимуть згодом важливий економічний та духовний ефект.

Наукова новизна цього дослідження полягає в його комплексному та мультидисциплінарному підході до розуміння взаємозв'язку між реформою місцевого самоврядування та збереженням культури. Об'єднуючи погляди адміністративної науки, культурології та державної політики, дослідження представляє унікальний синтез теоретичних і практичних аспектів цих відносин. Вона проливає світло на нові погляди на те, як законодавчі та адміністративні реформи впливають на культурні сфери, особливо в контексті новостворених територіальних громад, таких як у Західному Поліссі. Дослідження також вводить нові емпіричні дані та аналіз, особливо в оцінці регіональних програм підтримки культури, тим самим вносячи оригінальні висновки в цю сферу. Таким чином, це дослідження вирізняється цілісним підходом до вивчення багатогранного питання. Його теоретичні внески, практичні рекомендації та наукові інновації мають наслідки для науковців, практиків, які займаються місцевим самоврядуванням, збереженням культури та регіональним розвитком.

Апробація даного дослідження здійснювалася у різноманітних формах, зокрема й у процесі проведення різних видів занять під час здобуття вищої освіти на спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності» у Рівненському державному гуманітарному університеті, виступах на засіданнях представницьких органів у галузі в територіальній громаді, а також наукових конференціях різних рівнів, зокрема:

- **Шворак А. П.** – здобувачка в/о II (магістерського) рівня, спец. 034 «Культурологія» РДГУ – Специфіка реалізації реформи децентралізації на Волині: культурно-мистецький вимір: *Феномен культури постглобалізму: між нар. наук.-практ. конф.*, м. Маріуполь-Київ, 30 листоп., 2022 р. Маріуполь-Київ: МДУ, 2022. С. 27 [38 с.].

- **Шворак А.П.** – здобувачка в/о II (магістерського) ступеня спец. 034 «Культурологія» РДГУ – Красзнавча Волинь: характеристика окремих постатей: *Сучасні соціокультурні процеси: компетентнісно-аксіологічний*

аспект: Всеукр. наук.-практ. конф., м. Полтава, 10-11 листоп., 2022 р.: Програма. Полтава: ПНПУ ім. В.Г.Короленка, 2022. С. 24 [37 с.]

- **Шворак А.П.** – здобувачка ОС «Магістр» спец. 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності» РДГУ – Культурна діяльність у регіоні: специфіка взаємодії установ різних типів. *Модернізація освіти та соціальної роботи в контексті глобальних викликів*: між нар. наук.-практ. конф., м. Рівне, 6.06.2023 р. Рівне: РДГУ, 2023. С. 8 [12 с.].

- **Шворак А.П.** – здобувачка ОС «Магістр» спец. 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності» РДГУ – Регіони у час війни: трансформаційні зміни в культурній сфері. *Феномен культури постглобалізму: контекст військових конфліктів*: IV між нар. наук.-практ. конф., м. Маріуполь-Київ, 22 листоп. 2023 р. Київ: МДУ, 2023. С. 46 [53 с.].

- **Шворак А. П.** – здобувачка в/о II магістерського ступеня спец. 027 «Музеєзнавство. Пам'яткознавство» Рівненського державного гуманітарного університету – Реформа місцевого самоврядування і питання збереження локальних культурних ознак: досвід Волині. *II всеукр. наук.-практ. конф. «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарних наук у сучасному соціокультурному просторі»* м. Київ, 7-8 квіт., 2023 р. Київ: КНУКіМ, 2023. С.9 [12 с.].

- **Шворак А.П.** – здобувачка в/о ОС «Магістр» спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності» РДГУ – Регіони в час війни: досвід організації культурного простору на Волині: *Студії інформаційної науки, соціальних комунікацій та філології в сучасному світі*: між нар. наук.-практ. конф., м. Маріуполь-Київ, 26.10.2023 р. Київ: МДУ, 2023. С. 18 [24 с.].

- **Шворак А.П.** – здобувачка ОС «Магістр» спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності» РДГУ – Західно-поліський етнорегіон у час війни: особливості використання інокультурного досвіду: *Регіональний соціокультурний менеджмент: сучасні виклики і тенденції розвитку*: V всеукр. наук.-практ. конф., м. Львів, 23.11: Програма. Львів : ЛНАМ, 2023. С. 14 [17 с.].

- **Шворак А. П.** – здобувачка в/о II магістерського ступеня спец. 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності» РДГУ – Специфіка реалізації основних положень реформи місцевого самоврядування: регіональний досвід: *Трансформаційні процеси соціальної культури в Україні: всеукр. наук.-практ. конф.*, м. Київ, 22-23 берез., 2023 р. Київ: КНУКіМ, 2023. С. 12 [18 с.].

- **Шворак А. П.** – здобувачка в/о магістерського ступеня спец. – 034 «Культурологія» Регіональний культурний простір у час війни: особливості організації культурної діяльності: *Звітна наук. конф., проф.-викл. складу, студ., аспірантів та магістрантів РДГУ. За 2022 р.* Рівне: РДГУ, 2023. С.75 [116 с.].

- **Шворак А. П.** – здобувачка в/о магістерського ступеня спец. 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності» – Трансформаційні процеси в галузі в умовах завершення реформ: регіональний досвід: *Звітна наук. конф., проф.-викл. складу, студ., аспірантів та магістрантів РДГУ. За 2022 р.* Рівне: РДГУ, 2023 С. 76 [116 с.].

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів та підрозділів, списку використаних джерел та літератури.

У Вступі розглянуто актуальність теми, визначено мету та завдання наукового пошуку, його предмет та об'єкт, наукову новизну та практичну значимість, а також загальну структуру дослідження.

В Основній частині розкривається загальний зміст проведеного регіонального дослідження.

У Висновках підведено загальні підсумки стосовно проведеного кваліфікаційного дослідження.

В обсяг кваліфікаційної роботи введено 54 позицій використаної літератури та джерел, кваліфікаційна робота має обсяг у 82 сторінки. Загальний обсяг роботи становить 89 сторінок.

РОЗДІЛ I. СФЕРА КУЛЬТУРИ І ПРОБЛЕМИ ЇЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У розділі I вивчаються трансформаційні процеси, що відбуваються в культурній сфері сучасного суспільства. Аналізуються вплив законодавчих нормативно-правових актів на культурні явища, деталізується їхній вплив та роль у формуванні сучасної культурної галузі. Досліджується реформування культурної галузі на основі матеріалів, наданих сучасною періодикою. Окрема увага приділяється ключовим змінам, що відбулися у культурі через період активного розвитку суспільства. Аналізуються тенденції, які визначають реформування культурної сфери, і їх вплив на сучасні умови життя та сприйняття культурних цінностей. Розділ ставить за мету систематизацію та узагальнення інформації з трансформації культури в сучасних умовах, забезпечуючи теоретичну базу для досліджень у галузі культурології та суспільних наук.

1.1. Трансформаційні процеси в культурній сфері в матеріалах законодавчих нормативно-правових актів.

Культура є найважливішим елементом у формуванні та розвитку правової та демократичної держави, що сприяє побудові громадянського суспільства. Стратегічний фокус держави має бути зосереджений на формуванні сучасного та динамічного культурного бачення в Україні, сприянні розвитку культури, яка є конкурентоспроможною та орієнтованою на майбутнє.

Положення п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про культуру» визначають культуру як сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти [23].

Нормативно-правова база, що регулює організацію та діяльність сфери культури в Україні, складається з нормативно-правових актів, які стосуються загальних аспектів функціонування культури та конкретних видів діяльності в різних сферах (таких як бібліотеки, музеї тощо). Ці акти охоплюють різні аспекти культурної діяльності, включаючи підприємницькі аспекти, неприбуткову благодійну діяльність, оподаткування та бюджетне фінансування. Центральне місце в цій законодавчій системі займає Закон України «Про культуру», прийнятий 14 грудня 2010 року. Будучи новим законодавчим актом, цей закон проклав шлях до зміцнення загальної правової бази в умовах значних змін у соціальному, культурному та економічному середовищі України [21].

Конституційні норми України відіграють ключову роль у правовому регулюванні сфери культури, навіть якщо вони безпосередньо не стосуються діяльності державних суб'єктів та об'єктів. Конституція встановлює основоположні принципи, на яких ґрунтується діяльність державних органів, та окреслює основні права, свободи та обов'язки громадян у сфері культури. Хоча Конституція України встановлює рамки для загальної діяльності, соціально-економічні перетворення, що відбуваються в культурній сфері, потребують правового регулювання на конституційному рівні. Таке визнання в основному законі має вирішальне значення для визнання правових принципів і засад, які регулюють культурну, мистецьку та пов'язані з ними сфери суспільного життя, зокрема, відносини, пов'язані зі створенням, поширенням, збиранням та використанням культурних цінностей. [12]

Тривалий час цю функцію виконували застарілі «Основи законодавства про культуру» від 14 лютого 1992 року. За багато років це законодавство застаріло і майже не діяло. Однак у грудні 2010 року український парламент (Верховна Рада) ухвалив Закон України «Про культуру». Спочатку розроблений Міністерством культури і мистецтв, а згодом Міністерством культури і туризму України, проект був поданий до Верховної Ради Кабінетом Міністрів України. Слід зазначити, що в умовах українських

реалій можна умовно поділити діяльність влади в сфері культури до Революції Гідності та після неї. Період до 2013-2014 років характеризується низькою активністю держави в культурному житті українців. Фактично протягом цих років спостерігається значний перетин пострадянської культури, російської культури та української культури. Останній, на жаль, відводилось далеко не провідне місце. Тому фактично законодавчі положення, які мали б гарантувати процвітання саме української культури залишались суто формальними. Справедливим буде твердження, що ці процеси були закономірністю, внаслідок байдужої політики влади.

Після розпаду Радянського Союзу і створення незалежної України в 1991 році країна перейшла до ринкової економіки. У цей період відбувалася жорстка конкуренція між новоствореними політичними та промисловими угрупованнями, які змагалися за контроль над економічними активами. На жаль, культура залишилася поза увагою, що призвело до значного скорочення видатків у цій сфері та подальшого швидкого погіршення стану культурної інфраструктури. Колись великі культурні заклади, успадковані від радянських часів, такі як бібліотеки, театри та будинки культури, зазнали занедбаності, що призвело до скорочення їхнього розміру та погіршення стану. Ця тенденція також вплинула на культурне споживання:

- відвідуваність театрів різко впала з 17,6 мільйона на рік у 1990 році до 6,2 мільйона у 2017 році [45];
- кількість публічних бібліотек скоротилася з 25 600 до 19 100 у 2012 році;
- кількість кінотеатрів скоротилась - із 27 200 до 1 600, а найбільший спад спостерігався у відвідуваності кінотеатрів – з 552 мільйонів до 14 мільйонів. [2]

Культурні блага стали недосяжними для мільйонів українців, особливо в малих містах і селах. Незважаючи на скорочення бюджетних видатків, державна система все ще віддзеркалювала радянську патерналістську модель, зберігаючи підтримку державних культурних установ і так званих

«державних творчих об'єднань» у різних галузях. Розпад радянської системи послабив політичний та ідеологічний контроль держави над культурою. З'явилися незалежні культурні ініціативи, недоторкані державним втручанням чи фінансовою підтримкою. Цей незалежний культурний сегмент критикував значну державну підтримку, яку отримували «творчі спілки» та великі державні культурні інституції, підкреслюючи їхні тісні зв'язки з Міністерством культури (у 2020 році перейменоване на Міністерство культури та інформаційної політики).

Культура пройшла трансформацію від інструменту комуністичної ідеології до інструменту творення нації, оскільки Україна прагнула утвердити свою ідентичність, незалежну від Росії. Державні органи, відповідальні за культурну політику, ініціювали проект з конструювання нового наративу історії та ідентичності. Однак ці зусилля часто сприймалися як поверхневі і зводилися до заміни радянських і російських культурних діячів на українських у шкільних програмах. Бракувало розуміння того, що завдання було набагато складнішим - побудувати інтегрований культурний простір з розгалуженою системою спільних символів, які комунікуються через спільні платформи.

Цьому процесу перешкоджало кілька факторів, зокрема значне регіональне розмаїття, ускладнене мовною ідентичністю та різними історичними спільнотами. Інтерес до проукраїнського наративу був обмеженим, що ще більше підривалося його непривабливою державною презентацією. Сильна лояльність до радянської ідентичності, особливо на сході та півдні країни, та значна присутність російського культурного продукту в українському культурному просторі (фільми, книги, розважальні програми, історичні наративи, що пропагують відмінні культурні коди) перешкоджали формуванню єдиної культурної ідентичності. Крім того, недостатнє державне фінансування та відсутність ініціатив з підтримки якісного українського культурного продукту ще більше посилили ці виклики. Загалом трансформацію культурної сфери України з 1991 року до періоду

Євромайдану можна охарактеризувати як перехідний етап. Державне управління широко сприймалося як застаріле та корумповане, а державні службовці часто були відстороненими та неефективними. Однак важливо підкреслити, що держава не перешкоджала розвитку автономного культурного середовища або комерційно життєздатних креативних індустрій, а також була відсутня систематична цензура. Автономна спільнота українських митців та культурних діячів набирала сили, ідентифікуючи себе як ліберальну та європейську, відкрито висловлюючи свою політичну позицію - невдоволення авторитарними тенденціями та цензурою під керівництвом Віктора Януковича, а також пов'язуючи українське мистецтво з соціальними та політичними проблемами [41].

Слід зазначити, що протягом цього періоду в історії культури незалежної України владою було прийнято чимало нормативно-правових актів у сфері культури. У межах цього дослідження зосередимось на основних. Уже згадані Основи законодавства України про культуру, прийняті ще на початку незалежного шляху України «на папері» виглядали, як революційний закон у контексті нашої держави. Для прикладу ст. ст. 2-4 чітко й недвозначно відображали прагнення визнати культуру невід'ємною складовою національної ідентичності. Наголошуючи на гуманістичних ідеалах, моральних принципах та збереженні культурної спадщини, закон визначав, що політика повинна бути спрямована на забезпечення балансу між національними та загальнолюдськими цінностями. Забезпечення свободи творчого самовираження та рівності громадян, незалежно від їхнього походження визначався центральним завданням. Визначаючи пріоритети цільових державних програм, держава повинна була зосередитись на розвитку української культури, збереженні історичного середовища та розширенні культурної інфраструктури. Закон також захищав мовні права, сприяючи використанню української мови та гарантуючи рівні права для мов меншин. Такий комплексний підхід поєднував у собі державні та громадські зусилля, сприяв міжнародному співробітництву та відображає прихильність

до різноманітного та інклюзивного культурного розвитку в Україні. Аналіз інших статей свідчить про закріплення широкого спектру прав громадян України у культурній сфері (ст. ст 5-11), визначав напрямки діяльності держави (ст. ст. 12-22) та навіть визначав гарантію державних асигнувань на розвиток культури не менш, як 8 % від суми національного доходу (ст. 23). Втім, через неефективність багатьох його положень та нагальну потребу в більш ефективному нормативно-правовому акті був прийнятий Закон України «Про культуру» [13].

Вищезгаданий Закон України «Про культуру», прийнятий 14 грудня 2010 року, спрямований на вдосконалення законодавства про охорону культурної спадщини. Він зосереджувався на посиленні відповідальності за порушення законодавства про охорону культурної спадщини, визначенні ролі державних органів, збереженні історичних пам'яток та управлінні історико-культурними заповідниками. Закон окреслив основні засади державної культурної політики, наголошуючи на просуванні української культури у світі, підтримці вітчизняних культурних виробників, розширенні української культурної присутності у світі та підтримці регіональних культур. Пріоритети державної політики у сфері культури узгоджувались з національними програмами розвитку та ініціативами лояльності Кабінету Міністрів, враховуючи культурні аспекти. Закон забезпечував правові можливості для всебічного розвитку державної мови в культурі на всій території України, заохочував створення і популяризацію культурного продукту українською мовою та гарантував вільне використання інших мов, крім випадків, коли це обмежує доступ громадян до культурних благ українською мовою. Для покращення умов роботи існуючих закладів культури законом було запроваджено базову мережу закладів культури, яка потребує гарантованого фінансування з державного та місцевих бюджетів. Запровадження стандартів забезпечення доступу населення до закладів культури та їх фінансування мало стати важливим кроком для запобігання неконтрольованому скороченню існуючої мережі. Розділ VI закону містив

важливі положення про соціальні гарантії для працівників культури, такі як повна зайнятість, доплати за вислугу років та пільги на житлово-комунальні послуги. Крім цього, певні об'єкти культури, такі як архіви, мистецькі об'єкти та навчальні заклади, визнавались такими, що не підлягають приватизації. Закон заборонив виселення закладів культури з їхніх приміщень без надання рівноцінної альтернативи. До основних недоліків закону можна було віднести брак ясності щодо фінансових аспектів діяльності неприбуткових організацій, які продовжували регулюватись застарілими нормативними актами [23]

28 грудня 2001 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 1768 «Про затвердження Порядку укладення охоронних договорів на пам'ятки культурної спадщини». Цією урядовою постановою визначається комплексна процедура укладення охоронних договорів щодо пам'яток культурної спадщини в Україні. Що стосується пам'яток національного значення, то постанова вимагає погодження з центральним органом виконавчої влади з питань охорони культурної спадщини. При цьому конкретизується перелік детальної документації, що включає технічні звіти, описи культурних цінностей та плани, підкреслюючи цілісне розуміння пам'ятки. Наголошуючи на безпеці та дотриманні вимог, постанова передбачає санкції за порушення і дозволяє вносити зміни за погодженням з відповідними органами влади. Попереднє схвалення необхідне для будь-якої роботи, пов'язаної зі збереженням пам'ятки або її модифікацією, що гарантує відповідність стандартам збереження. Окремим додатком затверджувалась форма охоронного договору на пам'ятку культурної спадщини. [20] Слід зазначити, що за понад 20 років функціонування вищезазначена постанова зазнавала лише мінімальних змін у 2011 році, коли Кабінет Міністрів України прийняв постанову від 14 листопада № 1293 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України». За своєю суттю зміни були пов'язані з ліквідацією Державної служби контролю за переміщенням

культурних цінностей через державний кордон та передачею її повноважень для Міністерства культури України [16 ; 24].

Справді позитивною зміною у регламентуванні діяльності в сфері культури став наказ Міністерства культури України від 15 жовтня 2013 року № 983 «Про затвердження Державного стандарту надання безоплатних послуг клубними та бібліотечними закладами культури державної та комунальної форм власності». Новоприйнятий державний стандарт встановив соціальні норми і стандарти, які визначають рівні основних державних соціальних гарантій щодо безоплатного обслуговування населення цими закладами. Ключові положення Державного стандарту включають визначення отримувачів безкоштовних послуг як громадян усіх вікових та соціальних груп, забезпечення доступності та якості послуг, а також окреслення специфічних стандартів для клубних та бібліотечних закладів. Наказ Міністерства культури України стосується різних аспектів, таких як кількість культурних заходів, тривалість занять, методична допомога та використання сучасних інформаційних технологій. На думку автора, особливої уваги заслуговує акцент на методичній допомозі, культурних заходах та використанні сучасних технологій, що, у свою чергу, відображає прагнення сприяти культурному розвитку. Нововведенням стало включення механізмів моніторингу та контролю для оцінки відповідності та покращення якості послуг з плином часу. Загалом, це означає системний підхід до надання культурних послуг, узгоджений з ширшими соціальними та культурними цілями [19].

Варто зазначити, що сфера культури у перші два десятиліття незалежності України регулювалась також і широким спектром інших нормативно-правових актів з акцентом на суспільних відносинах у певній конкретній сфері. Доволі потужну регулятивну базу, зокрема, було прийнято чимало профільних законів:

- Закон України «Про археологічну спадщину» від 18.03.2004 р, що регулює питання, пов'язані з охороною археологічної спадщини України та

окреслює права та обов'язки археологічних дослідників у цьому контексті; [27]

- Закон України «Про театри і театральну справу» від 31 травня 2005 року, що регулює відносини у сфері театру, охоплюючи аспекти, пов'язані зі створенням, публічною презентацією та експонуванням театральних вистав. Він окреслює правовий статус театрів, визначає форми державної підтримки, встановлює протоколи їх створення та функціонування; [34]

- Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 08 червня 2000 року, який регулює правові, організаційні, соціальні та економічні відносини, пов'язані з охороною культурної спадщини. Його метою є збереження культурної спадщини, сприяння використанню об'єктів культурної спадщини у суспільному житті та збереження традиційного характеру середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь; [28]

- Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» від 07 жовтня 1997 року, який визначає правовий статус професійних творчих працівників, встановлює правові, соціальні, економічні та організаційні засади діяльності творчих спілок у сфері культури і мистецтва; [30]

- Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» від 24 грудня 1993 року, який регулює питання створення, обліку, зберігання та використання Національного архівного фонду, а також іншими фундаментальними аспектами архівної справи [25].

- Інші Закони України.

Аналізуючи безліч законів, що регулюють культурну сферу в Україні, може скластися враження, що з моменту здобуття незалежності в країні склалося сприятливе середовище для розвитку української культури. Однак така оптимістична перспектива за своєю суттю є хибною. Насправді численні положення, гарантії та стандарти, викладені в цих законах, не були ефективно впроваджені, що призвело до стану стагнації української культури. Незважаючи на те, що законодавча база України у 1991-2014 роках

нібито підтримувала культурний розвиток, практичне виконання та реалізація цих положень стикалось зі значними проблемами. Така розбіжність між законодавчими намірами та фактичною імплементацією створювала бар'єр для динамічного розвитку української культури, вказуючи на потребу в більш ефективних механізмах та узгоджених зусиллях для подолання цього розриву та сприяння справжньому культурному розвитку. Справжнє зрушення у сфері культури слід пов'язувати не з кількістю законодавчих норм та гарантій, які були створені, а з їхньою ефективною реалізацією та зміною ставлення суспільства до власне української культури.

Події Революції Гідності 2013-2014 років стали каталізатором змін у культурній політиці. Цей період посилив вплив автономної мережі культурних активістів та митців, які вимагали уваги з боку держави. У парламенті з'явилася лобістська коаліція, яка виступала за зміни в культурній політиці, узгоджуючи свої погляди з поглядами громадянського суспільства. Україна стала більш помітною у зовнішньополітичних програмах своїх європейських союзників, що призвело до суттєвого збільшення фінансування та започаткування нових програм у сфері культури та освіти. Нагляд за цими програмами перейшов до іноземних інституцій, що займаються культурними відносинами, таких як Британська Рада, Гете-Інститут, Польський інститут та інші. Ці три ключові актори - парламентська лобістська група, громадянське суспільство та іноземні культурні інституції – відіграли ключову роль у відстоюванні реформи державної культурної політики. Низовий культурний активізм, що розгорнувся під час Революції Гідності, став широкою платформою для мистецького самовираження та важливою ареною для різних організацій громадянського суспільства, які відстоювали своє право «бути громадянином, претендувати на владу та ініціювати зміни». [3]

В Україні з того часу з'явилося багато громадських культурних ініціатив. Це експериментальні мистецькі та кураторські проекти, кінофестивалі, що підтримуються за рахунок краудфандингу, інноваційні театральні проекти, що працюють з травмою війни через мистецьке

вираження, платформи, присвячені відродженню постіндустріальних середовищ на сході України, ініціативи, спрямовані на збереження національної спадщини, що перебуває під загрозою зникнення, а також різноманітні форуми, що сприяють дискусіям про ідентичність. Як і численні сучасні ініціативи громадянського суспільства в Україні, цей широкий рух має спільні риси, зокрема активну громадянську позицію, горизонтальну організаційну структуру, дух відкритого діалогу та досягнення консенсусу, а також вміння мобілізувати ресурси, часто покладаючись на грантове фінансування, переважно від західних донорів, та внутрішній краудфандінг. Як наслідок, з'явився новий погляд на культуру, що зображує її як потужний інструмент суспільного розвитку та інклюзивного соціального залучення. У цьому контексті культурні методології виходять за свої традиційні межі і слугують ширшим цілям, таким як зміцнення соціальної згуртованості, посилення стійкості, сприяння сталості, розширення прав і можливостей громад та залучення вразливих груп, що сприяють відродженню міст і не тільки. Слід зазначити, що схоже розуміння розвитку культурної політики є не лише обґрунтованим, а й закономірним та свідчить про позитивну динаміку у національній свідомості українського суспільства. [54]

У той час як деякі з цих ініціатив залишалися незалежними від впливу уряду, інші намагалися спонукати владу до дій. Кілька неурядових організацій під назвою «Асамблея культури» навіть вдалися до зухвалого захоплення приміщення Міністерства у 2014 році, спричинивши двомісячну відкриту дискусію у підвалі за участі культурних активістів, менеджерів та посадовців міністерства, включно з міністром, які обговорювали реформування культурного сектору. Ця співпраця розпочалася з розробки стратегічної платформи «Культура 2025» у 2014 році, що стало можливим завдяки призначенню досвідчених культурних лідерів на ключові посади в міністерстві. Наступні регіональні стратегічні сесії охопили дев'ять культурних секторів, залучивши близько 700 активістів по всій країні.

Документ запропонував новий погляд на культуру, відійшовши від розгляду її як «предмета розкоші! і підкресливши її роль як інструменту соціального розвитку, творчості, інновацій та важливої частини економіки. Вона відстоює принцип «відкритого доступу», що передбачає залучення всіх зацікавлених сторін до формування реформ з рівним доступом до розробки політики та державних ресурсів. Документ підштовхував до відходу від орієнтації на результат «тут і зараз», характерної для українських політичних стратегій, на користь довгострокового планування, функціональної реструктуризації міністерств, конкурсного призначення керівників державного сектору культури та створення незалежних органів для запуску програм державного грантового фінансування для мистецтва та креативних індустрій. Багато з цих принципів були інкорпоровані в державну політику та законодавство. Культурний активізм та мережа організацій громадянського суспільства створили паралельні структури, щоб заповнити порожнечу, залишену неефективною державою, сформувавши модель культурної політики в Україні. Ця модель надає пріоритет колективному та скоординованому прийняттю рішень, забезпеченню розмаїття, а не монокультури, та задоволенню потреб різних груп, позиціонуючи культуру як рушійну силу суспільного розвитку та вдосконалення, а не просто як «предмет розкоші». [6 ; 8]

У 2015 році Український інститут національної пам'яті, відповідальний за формування політики пам'яті, очолив розробку та контроль за виконанням законів про «декомунізацію»:

- Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 09 квітня 2015 року [18].
- Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» від 09 квітня 2015 року [29].
- Закон України «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років» від 09 квітня 2015 року [35].

- Закон України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» від 09 квітня 2015 року [17].

Ці закони, ратифіковані Верховною Радою, мали на меті стимулювати загальнонаціональну переоцінку злочинів тоталітарного режиму, викриваючи їхню антигуманну та антидемократичну сутність у світлі наступаючої неорадянської російської агресії. Положення включали відкриття всіх архівів, ліквідацію топонімів, пов'язаних із радянською епохою, усунення радянських символів і пам'ятників, а також сприяння новому історичному дискурсу, що підкреслює героїзм і боротьбу за визволення, що стало суттєвим кроком трансформації державної політики у сфері культури. Інститут національної пам'яті, створений у 2006 році за часів Президента Віктора Ющенка, отримав виконавчі повноваження після Євромайдану, ставши головним органом, відповідальним за реалізацію офіційної політики національної пам'яті. На відміну від інших інституцій у сфері ідентичності та культури, таких як УКФ чи Український інститут, Інститут національної пам'яті працює з однорівневою виконавчою структурою, підпорядковуючись безпосередньо Кабінету Міністрів.

Політика декомунізації викликала неоднозначну реакцію, дехто сприйняв її як фактор подальшого розколу суспільства та обмеження свободи вираження поглядів. Незважаючи на суперечки, ця політика сприяла широкому доступу до архівних матеріалів, що стало невід'ємною частиною широкої громадської ініціативи з переоцінки історії України радянської доби. Українські митці та інтелектуали чинили опір нав'язуваному Росією історичним наративам, кидаючи виклик зображенню України як невід'ємної частини «руського мира». Водночас вони виступали за більш критичне вивчення української історії, особливо її складних аспектів, таких як колаборація під час Другої світової війни чи участь у радянському проєкті. Слід зазначити, що закони про декомунізацію викликали контрреакцію, що призвела до низових культурних ініціатив, спрямованих на збереження та

вивчення радянського монументального мистецтва, яке опинилося під загрозою через нову політику видалення символів з публічного простору. [5] Російська агресія проти України, яка використовує культурну ідентичність як зброю, підкреслила необхідність переоцінки культурної політики. Ця необхідність каталізувала появу політичного лобі в українському парламенті, яке розпочало відстоювати стратегії реформ у сфері культури. Це лобі внесло ключові законодавчі ініціативи та відіграло ключову роль у створенні двох нових інституцій, які отримали статус незалежних агентств: Українського культурного фонду (УКФ), та Українського інституту, створеного для просування позитивного міжнародного іміджу України та підпорядкованого Міністерству закордонних справ. 23 березня 2017 року було прийнято Закон України «Про Український культурний фонд», що включає принципи, сформульовані громадянським суспільством. Протягом усього цього процесу створення й діяльності відзначається участь іноземних інституцій як консультантів, що спеціалізуються на культурних відносинах. Український культурний фонд відіграє важливу роль у сприянні національно-культурному розвитку України. Створений як бюджетна установа, він діє під наглядом центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах культури та мистецтв. Як юридична особа публічного права, Фонд має відокремлене майно, що перебуває у державній власності і належить йому на праві оперативного управління.

Основними завданнями фонду є надання інституційної підтримки, сприяння розвитку проектів у сфері культури, мистецтва, креативних індустрій, культурно-пізнавального туризму та національного музичного мистецтва. Фонд має на меті сприяти реалізації державної політики у сфері культури та мистецтв, розвитку сучасних культурно-мистецьких видів діяльності та створенню конкурентоспроможного вітчизняного культурного продукту. При цьому здійснюється активна робота Фонду щодо експертного відбору, фінансування та моніторингу проектів у співпраці з вітчизняними та іноземними суб'єктами, створення сприятливих умов для реалізації проектів.

Фонд підтримує інноваційні проекти, міжнародні ініціативи та культурний розвиток громад, акцентуючи увагу на збереженні, актуалізації та популяризації національної культурної спадщини. Крім того, фонд заохочує мистецькі дебюти, популяризує українську культуру у світі, підтримує культурні проекти української діаспори, задовольняє культурні потреби громадян за кордоном, підтримує культурні та інформаційні програми в рамках міжнародного співробітництва [36].

Іншим визначним кроком у трансформації державної політики щодо культури стало створення державної установи «Український інститут» відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 червня 2017 року № 430 – р. Український інститут створювався як один з елементів трансформації культурної політики в нашій державі, з метою захищати інтереси України та сприяти формуванню сприятливого міжнародного сприйняття. Основним завданням Інституту є представлення та просування іміджу України у світі, сприяння міжнародним обмінам, інтеграції України у світовий культурний простір, а також популяризація української мови та культурного продукту на міжнародній арені. Крім того, Інститут відіграє важливу роль у поширенні інформації про науковий, освітній та туристичний потенціал України. Діючи як афілійована установа при Міністерстві закордонних справ, Український інститут є незалежним у визначенні змісту своєї діяльності. При цьому передбачалось, що фінансування Інституту здійснюватиметься як з державного бюджету, так і з зовнішніх джерел, включаючи благодійні внески та донорську допомогу [37].

Відображенням позитивної трансформації у сфері культури стало і прийняття парламентом 28 січня 2016 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження контрактної форми роботи у сфері культури та конкурсної процедури призначення керівників державних та комунальних закладів культури» як відповідь на давній запит громадянського суспільства, поклавши край десятиліттям феодальних методів управління, що застосовувалися попередніми

керівниками. Ця законодавча зміна відкрила нову еру, коли до керма різних інституцій прийшла нова когорта лідерів. Тим не менш, у багатьох випадках, особливо з боку попереднього покоління працівників, продовжував існувати опір цим нововведенням [15].

Загалом культурна трансформація України у значній мірі відбулась уже після Революції Гідності і полягала у більшій мірі в зміні суспільного сприйняття та прийнятті українських цінностей на противагу усталеним радянським наративам. Законодавчі та нормативні акти до цього періоду лиш частково гарантували розвиток для української культури, залишаючи достатньо простору для формалізованих положень. Постреволюційна епоха відіграла вирішальну роль, вдихнувши життя в культурний активізм і сприяючи оновленому почуттю ідентичності. Низові ініціативи, залучення громадянського суспільства та зовнішні партнерства сприяли створенню більш інклюзивного та динамічного культурного середовища. Створення таких інституцій, як Український культурний фонд та Український інститут, відобразило прагнення плекати творчість та проектувати культурне багатство України у світі. Однак, необхідно визнати, що існують постійні виклики, пов'язані зі спротивом змінам, особливо з боку існуючої культурної парадигми. У міру того, як країна долає цей трансформаційний шлях, стає очевидним, що справжнім мірилом успіху є подолання розриву між законодавчими намірами та практичною імплементацією. Шлях до культурного відродження вимагає не лише далекоглядного законодавства, але й узгоджених зусиль, спрямованих на подолання укорінених бар'єрів та натхнення до колективного сприйняття багатого культурного полотна України. Однак головним сегментом очікуваного результату може бути лише одне: формування ефективного кадрового корпусу, здатного продовжити ці реформи та постійно пропонувати новий алгоритм подальший дій. І цей кадровий аспект складатиме важливий чинник подальшого руху України як самостійної держави.

1.2. Реформування галузі за матеріалами сучасної періодики

Безпрецедентний рівень культурного виробництва та культурного активізму в останні роки став важливим чинником трансформації України у кількох сферах. Перехід України до громадянської ідентичності заснованої на спільних цінностях, відбувався у тісній синергії з діяльністю креативного класу, спрямованою на розвиток плюралістичного та інклюзивного культурного простору. Цей культурний плюралізм допоміг протистояти триваючому наступу Росії в гуманітарній сфері, її історичним та культурним наративам про Україну, спрямованих на поглиблення розколу суспільства.

В умовах війни з Росією, яка понад 9 років впливає на життя мільйонів людей, мистецтво та культура стали важливим інструментом для відновлення довіри, зцілення емоційних і психологічних травм та розбудови спільноти. Ці висновки збігаються з результатами дослідження Британської Ради про позитивний вплив мистецтва та культури в країнах, які пережили війну або збройні конфлікти [50].

У сфері реформи культури в Україні вплив культурного активізму на процеси децентралізації є помітним і часто недооціненим явищем. Культурні ініціативи, особливо ті, що поширюються на регіони, особливо на постраждалі від війни території, відіграли ключову роль у формуванні суб'єктності місцевих громад. Ці ініціативи не лише супроводжували, а й сприяли цьому процесу, сприяючи зміцненню згуртованості громади та беручи активну участь у формулюванні місцевих програм розвитку. Відбувається значна трансформація, яка позиціонує культуру як дедалі важливіший чинник економічного розвитку України. Сектор креативних індустрій, що стрімко розвивається, окрім своєї ролі у створенні робочих місць та внеску до ВВП, слугує каталізатором інновацій. Він органічно поєднує діяльність, спрямовану на отримання прибутку, із соціальним підприємництвом та освітніми ініціативами, тим самим зміцнюючи соціальний капітал і стійкість суспільства.

Події 2013-2014 років справили глибокий вплив на роздроблену національну ідентичність, яка вже давно характеризує Україну. У науковій літературі доволі довго вкорінився посыл існування «двох Україн» всередині нації, і цей наратив продовжував існувати і після Майдану, безперечно вносячи свій негативний вплив у реформу культури. Хоча повідомлення ЗМІ часто спрощують нюанси цих дискусій, суть конфлікту ідентичності можна звести до зіткнення між європейською та євразійською моделями розвитку, що супроводжується антирадянськими настроями та неорадянським обуренням. Це ідеологічне перетягування канату окреслює дві різні групи: одна з них дотримується наративу, що підкреслює унікальну культурну та історичну ідентичність, тоді як інша тяжіє до поняття «східнослов'янської єдності» та російськоцентричного «братерства народів». Протягом пострадянської історії України ця дихотомія зводилася, часом надмірно спрощено, до протистояння Схід-Захід – наративу, який вправно експлуатувався політиками протягом тривалого періоду [40].

Після Євромайдану відбувся помітний зсув у дискурсі в бік ідентичності, зосередженої на спільних цінностях серед різних верств населення, незалежно від їхньої етнічної приналежності, мовних уподобань чи культурної приналежності. Українське суспільство досягло певного рівня консенсусу щодо ліберально-демократичних цінностей, підкреслюючи важливість верховенства права, прав людини, довіри та превалювання горизонтальних мереж над вертикальними структурами влади. Ці елементи розглядалися як фундаментальні складові нової політичної нації, підкреслюючи відхід від попередньої «східнослов'янської» ідентичності та посилюючи західну орієнтацію України.

На тлі російської агресії дедалі більше українців почали підтримувати національну ідею. Інтелектуали зі Сходу пройшли через складний процес переосмислення як своєї особистої ідентичності, так і ідентичності регіонів, які вони представляють.

Ця подвійна динаміка, позначена зовнішньою агресією та зміною парадигм ідентичності, збіглася з розквітом мистецького самовираження та публічного дискурсу. У цей період з'являються численні літературні твори, театральні постановки, фільми, кураторські проекти у візуальному мистецтві, музиці, відбуваються масштабні культурні події. Цей культурний ренесанс також супроводжувався безпрецедентним сплеском «апетиту» до культурного споживання, який сягнув небачених раніше рівнів та розголосу. І саме цим мав належний результат

Культурна спадщина України, яка часто ігнорувалась протягом попередніх років, привернула увагу митців та державних культурних менеджерів. Цей рух, що демонструє постколоніальні характеристики, означає відхід від поняття російського культурного домінування, натомість прагнучи вписати українську культурну історію в ширший європейський контекст. Водночас було здійснено значні зусилля для переосмислення ролі різних культур і мов у формуванні культурної ідентичності України, з особливим акцентом на переоцінці значення російськомовної літератури в Україні та сприянні глибшому розумінню й оцінці українсько-єврейської та кримськотатарської історій і культур. Сплеск творчих пошуків, що спостерігався в цей період, значною мірою завдячує систематичним зусиллям державних інституцій. Як новостворені культурні інституції, так і деякі давні інституції, зокрема Інститут національної пам'яті, відіграли ключову роль у сприянні цьому відродженню, застосовуючи різні підходи у колективних зусиллях з конструювання національної ідентичності [52].

Державні культурні інституції, що виникли після Євромайдану, відзначились інклюзивним підходом до формування нової громадянської ідентичності. Український культурний фонд, основна організація, що надає гранти у сфері мистецтва та культури, чітко підтримувала «інноваційні культурні продукти», «культурне розмаїття» та «міжкультурний діалог», надаючи їм пріоритет над конкретними ідеологіями чи етнічною приналежністю. Фонд надавав та продовжує фінансову підтримку

ініціативам, спрямованим на зміцнення громадянської національної ідентичності України, зокрема, зосереджуючись на краєзнавчих проектах. Він також відіграє важливу роль у підвищенні кваліфікації працівників культури по всій країні. Крім того, Фонд надає підтримку вже існуючим проектам, які сприяють створенню спільного культурного простору. [43]. Утім одним із провідних завдань фонду стала широка популяризаторська діяльність, яка помітно вплинула на самоусвідомлення нації, розширила її межі контактів з інокультурним досвідом.

Так само Український інститут, завданням якого є просування української культури у світі, підкреслює свою прихильність до розуміння України як «багатонаціональної спільноти з розмаїттям ідентичностей» і приймає концепцію «інклюзивності». Інститут стратегічно відходить від традиційного розуміння «м'якої сили», зосереджуючись на встановленні «міжнародних культурних відносин», заснованих на «співпраці та співтворчості», узгоджуючи свою діяльність з колегами в Європі та Північній Америці. Ці інституції відіграли ключову роль у впровадженні європейських принципів культурного врядування, зокрема відкритого доступу, інклюзії, прозорості та розбудови партнерств, в український культурний дискурс. Це, своєю чергою, сприяло зміцненню громадянської ідентичності в Україні, що ґрунтується на спільних цінностях та проєвропейській орієнтації [42].

Дискурс навколо інклюзивної ідентичності в Україні розширився, включивши в себе маргіналізовані спільноти, такі як жінки, ЛГБТ-спільноти та люди з інвалідністю. Зокрема, у 2019 році Український культурний фонд ініціював спеціальну програму інклюзії через мистецтво, адаптуючи цифровий контент музеїв для людей з інвалідністю. Хоча західні донори проводять активні кампанії проти дискримінації ЛГБТ-спільноти, це питання наразі залишається поза межами підтримки державних культурних інституцій.

Культурна ідентичність України стикалася з постійними викликами задовго до Євромайдану, оскільки Росія стратегічно поширювала наративи,

які підривали культурну самобутність України. Різні гібридні групи впливу, включаючи ЗМІ, Російську православну церкву та державне агентство «Росспівробітництво», активно просували російські культурні продукти, що відповідали поглядам Кремля на Другу світову війну та історію Російської імперії. Ця продукція мала необмежений доступ на український ринок за часів президентства Віктора Януковича, зміцнюючи уявлення про «східнослов'янську» ідентичність і «братерство народів» у рамках «русского мира», підкреслюючи спільність мови, культури, церкви та історії.

У відповідь на військову інтервенцію Росії Україна вжила таких заходів, як заборона кількох російських телеканалів, серіалів і книг. Щоб протистояти переважному напливу російського контенту, Україна систематично збільшувала виробництво власних «патріотичних» фільмів, користуючись спеціальним фінансуванням, затвердженим і виділеним Державним агентством з питань кіно. Ці фінансовані фільми були покликані сприяти розвитку національної свідомості та викликати патріотичні настрої. Запровадження мовних квот на радіо, які передбачали обов'язкову частку україномовних програм і пісень, відіграло певну роль у витісненні російського контенту і стимулювало зростання музичного виробництва українською мовою [53].

Слід зазначити, що піднесення рівня національної ідентичності та свідомості серед громадян України по часових проміжках відбувалось в умовах децентралізації. В Україні процес децентралізації розпочався у 2014 році з прийняттям Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні від 01 квітня 2014 року, Законів України «Про співробітництво територіальних громад» від 17 червня 2014 року та «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05 лютого 2015 року (05.02.2015), що супроводжувалося внесенням змін до Бюджетного та Податкового кодексів, спрямованих на фінансову децентралізацію.

Ця трансформаційна ініціатива сприяла створенню потужних інститутів місцевого самоврядування на низовому рівні, зокрема об'єднаних

територіальних громад (ОТГ), відповідно до принципів Європейської хартії місцевого самоврядування. За шість років було створено 1070 ОТГ, до яких добровільно об'єдналися 4 882 громади, а в 936 ОТГ відбулися перші місцеві вибори. Схваливши перспективні плани формування територій громад 24 областей, Уряд забезпечив повне покриття – 100% територій відповідних областей. Загальна площа утворених ОТГ становить майже 47% території України, в ОТГ та містах обласного значення проживає понад 70% населення країни. З прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад» від 16 квітня 2020 року Кабінет Міністрів України визначив адміністративні центри та затвердив території для 1470 спроможних територіальних громад, вибори в яких відбудуться на новій територіальній основі у 2020 році. Запровадження міжмуніципального співробітництва дозволило громадам об'єднувати ресурси та реалізовувати спільні проекти, прикладом чого є підписання 1 354 територіальними громадами 604 договорів про співробітництво. Зважаючи на це, обидві реформи – культури та адміністративно-територіальна здійснювались у тісному взаємозв'язку [38].

В контексті реформи децентралізації справедливим буде відзначити, що в Україні спостерігається помітний дисбаланс у розподілі культурних ресурсів та споживанні культурних продуктів, особливо між великими містами з процвітаючою культурною інфраструктурою та провінцією, особливо сільською місцевістю, яка бореться за напівзруйновані приміщення та недостатньо кваліфікований, низькооплачуваний персонал. На тлі мінімального або нульового культурного споживання, зумовленого бідністю, багато колись створених культурних інституцій, успадкованих від радянських часів, зараз існують лише номінально.

У відповідь на ці виклики Міністерство культури та інформаційної політики України ініціювало амбітну реформу для оцінки ефективності, витрат на утримання та розміру аудиторії цих закладів. Слід зазначити, що

попри те, що реформа децентралізації була започаткована ще в 2014 році, активні зміни у сфері культури на місцевому рівні все ж розпочались з 2019 року. Мета полягала в тому, щоб запропонувати громадам моделі реструктуризації, заохочуючи закриття клубів і бібліотек, що не використовуються, і водночас посилюючи культурні послуги, які користуються попитом. Успіх цих зусиль залежав від ширшої реформи децентралізації, яка надала об'єднаним територіальним громадам (ОТГ) повноваження самостійно приймати рішення щодо моделей культурних послуг та генерувати кошти для таких програм.

Результати цієї реструктуризації були різними: деякі громади успішно трансформували культурні активи, ліквідували занедбані сільські клуби та створили багатофункціональні муніципальні центри, що охоплюють більші території. Ефективне лідерство, якісний людський капітал, політична воля та здатність створювати широкі коаліції з місцевими зацікавленими сторонами були вирішальними елементами цього процесу.

23 січня 2019 року Кабінет Міністрів України прийняв розпорядження № 27-р «Про схвалення Концепції реформування системи забезпечення населення культурними послугами». Ця концептуальна основа окреслила різні цілі реформи, включаючи затвердження мінімальних стандартів надання культурних послуг громадянам, реструктуризацію фінансового забезпечення системи культурних послуг, модернізацію існуючої інфраструктури, створення умов для кваліфікованих кадрів, а також розробку механізмів моніторингу та оцінки якості культурних послуг [33].

Паралельно з цим оголошено конкурс «Децентралізація і реформа культурних послуг», в рамках якого відбувався відбір громад-учасниць [11].

У 2020 році реформа привернула увагу громадськості, коли Міністерство культури та інформаційної політики розробило проект стандартів надання культурних послуг населенню. Результатом цієї роботи стала оновлена редакція Закону України «Про культуру», що набула чинності 4 грудня 2021 року, в якій офіційно визначено такі терміни, як «культурна

послуга», «базовий набір культурних послуг» та «центр культурних послуг». Відповідно до нової редакції Закону «Про культуру», «культурна послуга» визначається як дії фізичних та/або юридичних осіб, що провадять діяльність у сфері культури, спрямовані на задоволення культурних та інтелектуальних потреб особи, забезпечення творчого і духовного розвитку особи, які мають певну споживчу вартість та споживаються у процесі надання (виконання) цих дій. Це знаменує відхід від попереднього визначення культурних потреб як «культурних благ», яке стосувалося товарів і послуг, що виробляються у сфері культури для задоволення потреб населення. Оновлений закон також запроваджує Мінімальні стандарти надання культурних послуг населенню, що включають базовий набір культурних послуг, вимоги до ресурсного забезпечення базового набору культурних послуг, а також показники та критерії оцінки якості культурних послуг. Закон визначає, що якість культурної послуги визначається сукупністю властивостей, що характеризують процес і результат її надання та впливають на її здатність задовольняти визначені потреби отримувача. Однак закон не визначає показники та критерії якості, залишаючи їх затвердження на розсуд центрального органу виконавчої влади [22].

Попри те, що у травні 2020 року Міністерство запрошувало до електронних пропозицій до проєкту документа через свій веб-сайт, етап його розробки не пройшов широкого громадського обговорення. За інформацією Міністерства культури та інформаційної політики очікувалось, що ця реформа уможливить надання громадянам якісних культурних послуг, модернізує культурну інфраструктуру та посилить спроможність громад у наданні культурних послуг.

Успішним прикладом впровадження реформи стало місто Львів, культурний центр, яке відзначилось створенням Львівського міського фонду культури та виділенням коштів на різні проєкти, що стало прецедентом для інших міст, у тому числі для столиці, Києва [44]. Однак якість людського капіталу на муніципальному рівні залишається значною перешкодою для

використання наявних можливостей публічного фінансування як на державному та муніципальному рівнях, так і з боку західних донорів. Незважаючи на успішні приклади реформ, культурне споживання в провінції залишається низьким, і багато українців, які перебувають за межею бідності, обмежуються телевізійними програмами або безкоштовними місцевими концертами, пов'язаними з політичним меценатством. Така динаміка перешкоджає зростанню низового мистецтва та культурного активізму. На противагу цьому, великі міські центри отримують вигоду від активної участі громадянського суспільства, яке виступає посередником між мешканцями та владою. Дослідження ініціатив у п'яти українських містах показало, що громадські організації, які представляють мистецькі, культурні та освітні проекти, становлять значну частину громадської активності, виступаючи важливими рушіями міського розвитку. Посилення спроможності таких організацій у всіх містах України є необхідним для протидії регіональним політичним та бізнесовим впливам і сприяння формулюванню стратегій культурного розвитку в громадах [9].

Висновки до розділу I

Фахової літератури з даного питання в нинішніх умовах чимало. Однак вона стосується переважно загальнодержавного рівня, або акцентує увагу на магістральних напрямках державної культурної політики загалом. Наукових праць, які б торкалися питань розвитку державної політики на рівні регіонів, фактично немає. А наявні являють собою поодинокі праці місцевих краєзнавців чи НПП місцевих ЗВО, які готувалися дещо з іншою метою.

Дослідження трансформаційних процесів у культурній сфері України, які крізь призму законодавчої та нормативної бази, розгортаються як динамічна траєкторія, позначена викликами, каталізаторами та колективним прагненням сформувати самобутню національну ідентичність. Законодавчо визначена культура стає предметом дискурсу у побудові правової і демократичної держави, охоплюючи як матеріальну, так і духовну спадщину,

а також віддзеркалюючи суспільний розвиток. Основоположний Закон України «Про культуру» встановлює цілісні рамки для багатогранних аспектів культурної діяльності.

Перед Революцією Гідності Україна зіткнулася з культурною стагнацією, яка характеризувалась обмеженою залученістю держави, взаємовпливом пострадянських, російських та українських впливів і неадекватною підтримкою останньої. Перехід до ринкової економіки після розпаду Радянського Союзу призвів до занедбаності, впливу на заклади культури та обмеження доступу до культурних благ, особливо в менших містах і селах.

Ключовим фактором у контексті трансформації культури стала Революція Гідності 2013-2014 рр., яка спричинила зміни в культурній політиці та розширила можливості культурних активістів. Тріумвірат впливів, що поєднує парламентське лобіювання, залучення громадянського суспільства та співпрацю з іноземними культурними інституціями, виник як важливий інструмент у відстоюванні реформ. Розвиваються масові культурні ініціативи, які сприяють створенню інклюзивного культурного середовища, заснованого на активній громадянській позиції та відкритому діалозі. Ухвалення законів про декомунізацію засвідчило прагнення України переоцінити свою історію радянських часів. Незважаючи на неоднозначну реакцію, ці закони сприяли широкому доступу до архівних матеріалів, відкриваючи можливості для громадської ініціативи з переосмислення запутаного історичного наративу.

Невід'ємною частиною післяреволюційної культурної метаморфози було створення ключових установ – Українського культурного фонду та Українського інституту. Ці інституції символізують зрушення до більш інклюзивного та динамічного культурного середовища, сприяння творчості, міжнародні обміни та позитивну проєкцію культурного багатства України.

Незважаючи на прогрес, залишилось чимало викликів, зокрема, опір змінам і необхідність ефективного впровадження. Трансформація

культурного сектору виходить за рамки законодавчих ініціатив, вимагаючи узгоджених зусиль для подолання розриву між наміром і реалізацією. Україна опинилася на порозі культурного відродження, а законодавчі ініціативи освітлюють шлях уперед. Стійкість її людей, що проявляється через культурну активність і залучення громадянського суспільства, стає рушієм для яскравого та інклюзивного культурного майбутнього.

За своїм змістом, еволюція культурної політики в Україні відображає подолання історичної спадщини, проходження соціально-політичних трансформацій і сприяння відновленню оцінки культурної спадщини. Законодавча та нормативна база не лише слугує орієнтиром до майбутнього, де культура відображає ідентичність, але також діє як каталізатор суспільного розвитку та міжнародних взаємодій. Безпрецедентний сплеск культурного виробництва та активності в останні роки стає важливою силою у формуванні трансформації України, сприянні громадянській ідентичності, заснованій на спільних цінностях, протистоянні зовнішнім наративам і стає життєво важливим інструментом у післявоєнному відновленні та розбудові громади. Інклюзивний характер культурного активізму в процесах децентралізації підкреслює роль низових ініціатив у формуванні місцевих громад і внеску в програми розвитку.

Сектор креативних індустрій, що розвивається, визначено як ключового гравця в економічному розвитку України, який поєднує комерційну діяльність із соціальним підприємництвом та освітніми ініціативами. Перехід до спільних ліберально-демократичних цінностей означає відхід від фрагментованої національної ідентичності, що збігається з культурним ренесансом і переоцінкою культурної історії України. Такі інституції, як Український культурний фонд та Український інститут, відіграють ключову роль у просуванні інклюзивних підходів до культурної ідентичності, хоча проблеми залишаються, зокрема у задоволенні потреб маргіналізованих спільнот. Стратегічні відповіді на вплив росії, такі як заборона контенту та просування патріотичних фільмів, підкреслюють

важливість культурних заходів у формуванні чіткої національної ідентичності. Реформи децентралізації, започатковані в 2014 році, значною мірою сприяють культурним перетворенням, але проблеми залишаються, особливо у розподілі культурних ресурсів між містом і селом. Культурна реформа, яка запровадила мінімальні стандарти культурних послуг, наголошує на інклюзивності, але стикається з перешкодами на муніципальному рівні через обмежений людський капітал. Громадські організації, особливо в міських центрах, стають ключовими рушійними силами культурного розвитку, вимагаючи розширення можливостей для протидії регіональному впливу.

РОЗДІЛ II. СПЕЦИФІКА ВПРОВАДЖЕННЯ РЕФОРМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ І ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ КУЛЬТУРНИХ ОЗНАК

У розділі II зосереджено увагу на особливостях впровадження реформ у системі місцевого самоврядування та проблемах збереження регіональних культурних особливостей. Аналізуються організаційно-фінансові проблеми, що виникають у процесі впровадження реформ. Розглядається вплив реформ на фінансовий стан і діяльність культурних установ, а також організаційні виклики, які можуть виникнути в контексті змін у системі місцевого самоврядування. Окрема увага приділяється кадровому потенціалу галузі в контексті реформи місцевого самоврядування. Досліджується культурний ефект реформи на кадровий склад та функціонування культурних установ. Аналізуються проблеми, пов'язані з управлінням та розвитком кадрового потенціалу у нових умовах. Мета – визначити специфіку впровадження реформи місцевого самоврядування в контексті культурних аспектів, з'ясувати вплив цих змін на організаційно-фінансові та кадрові аспекти культурної сфери та запропонувати рекомендації для покращення управління культурною спадщиною на регіональному рівні.

2.1. Організаційно-фінансові проблеми в процесі впровадження реформ

У контексті врядування децентралізація стала трансформаційною силою, яка перерозподіляє повноваження та ресурси між місцевими органами влади. В Україні проєкт «Відновлюємо Україну разом» нещодавно презентував аналітичний звіт, який проливає світло на організаційні та фінансові виклики, з якими стикаються під час впровадження реформ децентралізації, зокрема в культурному секторі. Одна з ключових організаційних проблем, висвітлених у звіті, пов'язана зі збільшенням повноважень, які передаються місцевій владі.

У міру того, як громади, наділені повноваженнями, отримали значну автономію, актуальним стало питання про те, як культурні інституції мають

адаптуватися до нових форматів та продовжувати надавати цінні послуги громаді. Процес децентралізації став серйозним викликом для існуючих культурних інституцій, що спонукало до переоцінки їхньої ролі, формату та моделей надання послуг. У звіті наголошується на фінансових складнощах, які супроводжували реформу децентралізації. Скорочення видатків державного бюджету на культурні цілі майже на 40% у гривні та 49% у доларах, а також зменшення видатків місцевих бюджетів на 12% та 25% стали суворою реальністю. Культурні інституції, які значною мірою залежать від державного фінансування, зіткнулися зі складним завданням підтримки своєї діяльності в умовах скорочення фінансової підтримки. Цікавим аспектом, виявленим у звіті, є непропорційний розподіл коштів у культурному секторі. Попри те, що вони є найбільшим отримувачем коштів місцевих бюджетів, значну частку становили витрати на персонал та нарахування заробітної плати – 60,87%. Подальший аналіз виявив значний розрив в оплаті праці: середньомісячна заробітна плата персоналу в креативних сферах відстає від середнього показника по економіці на 25,6%. Ця диспропорція в оплаті праці була ще більш помітною в бібліотеках, архівах, музеях та інших закладах культури, де зарплати були нижчими на 29,5%. Ці організаційні та фінансові виклики мають глибокі наслідки для культурного розвитку громад. Зумовлена децентралізацією зміна обов'язків змусила культурні інституції переглянути свої стратегії та шукати сталі моделі фінансування. Фінансові обмеження можуть придушити творчість, обмежити культурне охоплення та перешкоджати збереженню культурної спадщини. Шлях до децентралізації в Україні, безперечно, призвів до трансформаційних змін, але не обійшовся без викликів. Організаційна реструктуризація та фінансові обмеження, з якими стикаються культурні інституції, вимагають продуманих рішень та стратегічного планування. У міру того, як Україна долає ці виклики, стає вкрай необхідним знайти баланс між розширенням повноважень місцевої влади та забезпеченням постійної життєздатності та стійкості її культурного сектору [45].

Аналіз розвитку культури та фінансування в Україні виявляє кілька ключових тенденцій та викликів. Культурний сектор відіграє вирішальну роль у забезпеченні добробуту та стійкості суспільства, особливо під час війни. Знання історії, культури та традицій є життєво необхідним для стійкості народу та майбутнього успіху України. Попри актуальність культурного розвитку, фінансування культурного сектору стикається з викликами. Хоча з 2019 року спостерігаються позитивні тенденції, з незначним збільшенням видатків місцевих бюджетів на культуру, є занепокоєння щодо загального фінансування.

У 2022 році частка видатків на культуру з Державного бюджету суттєво зменшилася через збільшення видатків на оборону, знизившись з 0,48% у 2021 році до 0,16%. Загальний стан фінансування культури та мистецтва як з державного, так і з місцевого бюджетів є нестабільним. Частка витрат на культуру зросла з 2,58% у 2019 році до 3,01% у 2022 році, але в попередні роки ці показники коливалися. Прикметно, що попри відносне збільшення відсотка видатків місцевих бюджетів на культуру у 2022 році, фактичні кошти, виділені на культуру, були нижчими порівняно з попередніми роками. Розподіл видатків між державним та місцевим бюджетами має вирішальне значення для забезпечення розвитку культурної галузі та своєчасного задоволення потреб громадян. Хоча частка витрат на культуру залишається відносно низькою, з 2019 року намітилися позитивні тенденції. Видатки місцевих бюджетів на культуру зросли, досягнувши відносного піку у 3,01% у 2022 році, майже наблизившись до рівня 2014 року у 3,08%. Проте фактичні суми, закладені в місцевих бюджетах на культуру у 2022 році, значно зменшилися порівняно з попередніми роками. Через об'єктивні причини, такі як збільшення видатків на оборону у 2022 році, частка видатків на культуру з Державного бюджету зменшилася з 0,48% у 2021 році до 0,16% у 2022 році. Про це свідчить аналіз даних про виконання державного та місцевих бюджетів за 2012 – 2022 роки. Видатки з державного та місцевих бюджетів на культуру та мистецтво не є стабільними та не

відповідають сталим тенденціям. Видатки місцевих бюджетів зросли з 2012 по 2014 рік, досягнувши максимуму 3,08%. Згодом, з 2015 по 2018 рік, витрати на культуру скоротилися, а позитивна тенденція повернулася у 2019 році, збільшившись з 2,58% до 3,01% у 2022 році. Важливо зазначити, що ці цифри відображають частку видатків на культуру в структурі місцевих бюджетів. У структурі місцевого бюджету переважає акцент на підтримці культурного розвитку з боку місцевої влади. Попри відносно високий відсоток на культуру у 2022 році, фактичні суми, виділені на культуру в місцевих бюджетах, були значно нижчими порівняно з попередніми роками. Щодо фактичних видатків із Державного бюджету, то з 2012 по 2021 рік вони коливалися між 0,29% у 2016 році та 0,51% у 2012 році. Однак у 2022 році вони різко знизилися до 0,16%, майже вдвічі від попереднього мінімуму. Таке скорочення можна пояснити об'єктивними причинами, адже видатки на оборону в державному бюджеті становили 42,2% від загального обсягу видатків у 2022 році проти 8,6% у 2021 році. Наслідки війни очевидні у диспропорціях між регіонами. У регіонах, які безпосередньо постраждали, відбулося значне скорочення видатків на культуру. Крім того, девальвація національної валюти ще більше вплинула на культурні витрати.

Рис. 2.1. Частка фактичних видатків на культуру та мистецтво у структурі державного та місцевих бюджетів в 2012—2022 роках, % [45]

Досліджуючи економічні коди видатків, більшість коштів спрямовувалася на поточні витрати, зокрема на оплату праці та фонд заробітної плати, соціальне забезпечення та поточні трансферти. Примітно, що заробітна плата працівників культури залишається нижчою, ніж у середньому по країні, що створює проблему для залучення та утримання талантів у секторі. Аналіз також підкреслює пріоритет, який надається конкретним культурним інституціям. Бібліотеки, музеї та клубні заклади отримали найбільшу частку фінансування, тоді як такі напрямки, як кінематографія та заповідники, отримали мінімальну підтримку. Підсумовуючи, зазначимо, що, незважаючи на позитивні тенденції у видатках на культуру, залишаються проблеми із забезпеченням стабільного та адекватного фінансування культурного сектору. Вплив війни, регіональні диспропорції та потреба в конкурентоспроможній оплаті праці працівників культури – це сфери, які потребують зосередженої уваги для забезпечення постійного розвитку та стійкості культурної спадщини України.

Рис. 2.2. Фактичні видатки за КФКВК 0820 Культура та мистецтво з місцевих бюджетів за кодами економічної класифікації видатків в 2022 році, % [45]

У 2022 році більшість видатків, віднесених до культурно-мистецького сектору, були спрямовані на поточні видатки – 95,5%, тоді як лише 4,5% – на

капітальні видатки. У складі поточних витрат значна частка припадала на заробітну плату та витрати, пов'язані із заробітною платою (60,87%), поточні трансферти (21,65%) та використання товарів і послуг (12,79%). Аналіз планових показників видатків місцевих бюджетів за КПК 0820 (Культура і мистецтво) на 2022 рік та порівняння їх з фактичними показниками виявляє незначну різницю. Наприклад, заплановані видатки на заробітну плату становили 60,33%, що трохи нижче фактичних 60,87%. Капітальні видатки були заплановані на рівні 2,35%, але фактичний показник становив 4,52%, що майже вдвічі перевищує запланований відсоток. Хоча є різниця у відсотковому співвідношенні, фактичні витрати були нижчими, ніж планувалося в абсолютному вираженні (діаграма 4). Виняток становлять витрати на придбання основних засобів, де фактичні показники перевищили планові на 77%.

Це можна пояснити значним руйнуванням або пошкодженням культурних цінностей внаслідок збройного конфлікту, ініційованого Росією проти України, що вимагає негайних зусиль з відновлення.

У звіті також наголошується на пріоритезації видатків на заробітну плату, навіть якщо вони перевищують 60%. Попри це, заробітна плата працівників сфери культури залишається нижчою за середню по Україні.

У 2022 році працівники сфери мистецтва та розваг отримували в середньому на 25,6% менше, ніж у середньому по країні, а працівники бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури отримували ще менше, при цьому їхня заробітна плата була на 29,5% нижчою за середню по країні. Це не давало можливості покращити й кадровий потенціал галузі.

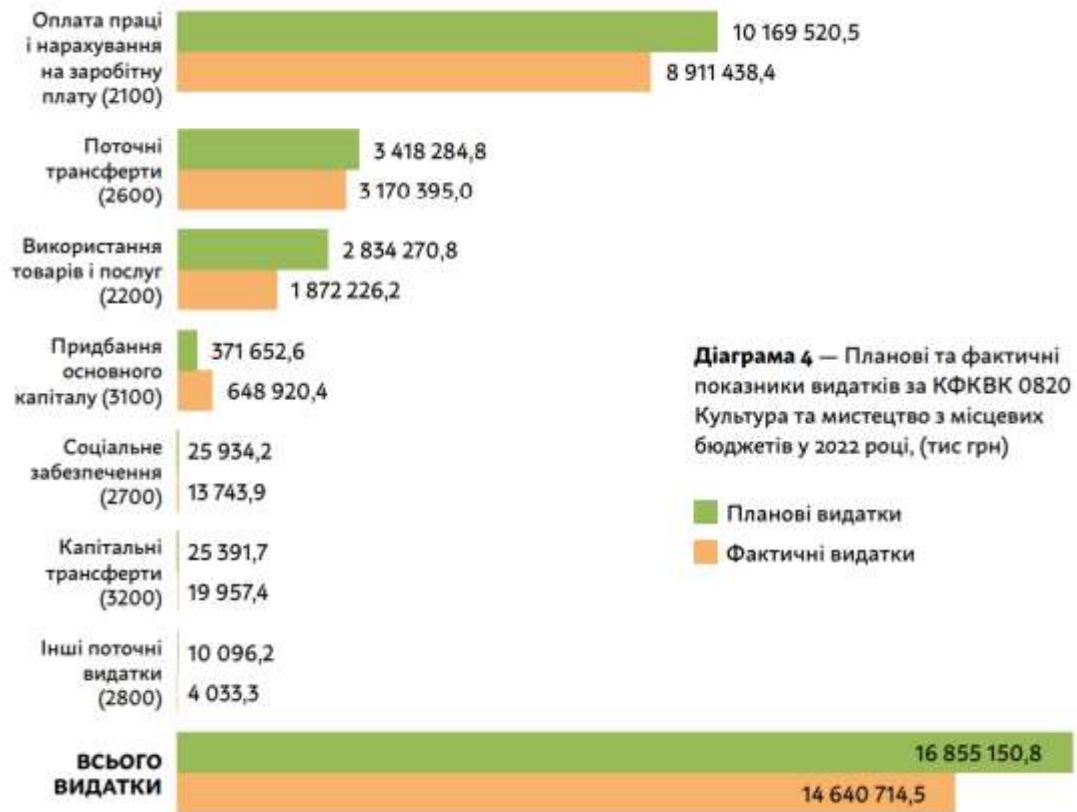

Рис. 2.3. Планові та фактичні показники видатків за КФКВК 0820 Культура та мистецтво з місцевих бюджетів у 2022 році, (тис грн) [45]

Аналіз структури видатків за кодами функціональної класифікації та бюджетного фінансування, включеного до коду економічної класифікації 0820 (Культура та мистецтво), показав, що найбільші видатки у 2022 році були спрямовані на клубні заклади (0828) – 35,82% та бібліотеки, музеї та виставки (0824) – 34,64%, що загалом становить 70,4% від усіх видатків на культуру та мистецтво.

З іншого боку, найменше фінансування – 0,24% та 0,84% – було виділено на кінематографію (0823) та резерви (0827) відповідно. Місцева влада продовжує надавати пріоритет фінансуванню бібліотек, музеїв, клубних закладів та виставкових організацій.

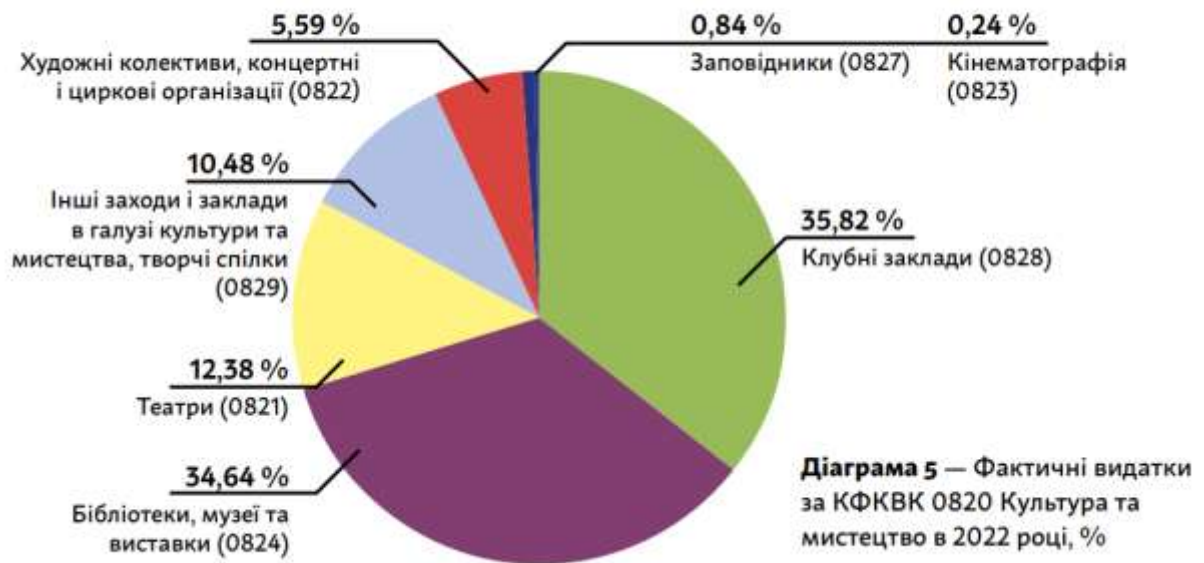

Рис. 2.4. Фактичні видатки за КФКВК 0820 Культура та мистецтво в 2022 році, %

Здійснено комплексний аналіз фактичних видатків на культуру і мистецтво (0820) в Україні за 2020, 2021 та 2022 роки. Дані включають розбивку за регіонами з урахуванням кількості постійних популяцій. Наведено офіційні обмінні курси гривні до долара США, які дають уявлення про фінансовий контекст. У таблиці нижче наведено видатки (у тис. грн.) на культуру та мистецтво в кожному регіоні за 2020, 2021 та 2022 роки. Дані представлені разом із середньою кількістю постійних популяцій за кожен рік. [45]

Таблиця 2.1. Комплексний аналіз видатків на культуру та мистецтво (0820) в Україні: 2020 – 2022 рр.

Область	2020	2021	2022	Серпень 2020 р.	Серпень 2021 р.	Серпень 2022 р.
Вінницька	561,658.23	609,384.93	627,385.8	1,530,184	1,512,234	1,501,541
Волинська	373,174.09	422,971.87	389,901.9	1,026,681	1,021,648	1,018,335
Дніпропетровська	963,886.96	1,206,468.97	1,075,556.6	3,156,032	3,115,951	3,091,509
Донецька	585,122.83	677,526.27	331,080.7	4,103,159	4,066,941	4,045,003
Житомирська	407,959.67	495,031.73	444,439.9	1,202,622	1,188,032	1,179,067
Закарпатська	340,909.36	405,180.49	330,508.2	1,249,127	1,244,469	1,241,265
Запорізька	617,901.31	702,249.15	547,650.9	1,676,169	1,651,700	1,636,603

Івано-Франківська	491,050.97	554,020.71	535,129.1	1,361,877	1,353,740	1,348,467
Київська	610,989.27	814,377.42	673,894.1	1,779,008	1,786,026	1,789,531
Кіровоградська	381,097.1	425,325.02	431,219.1	920,203	905,505	896,578
Луганська	286,086.34	346,017.29	132,141.6	2,124,020	2,107,524	2,097,690
Львівська	913,747.45	1,122,386.63	1,174,640.7	2,486,547	2,469,572	2,458,753
м. Київ	1,187,680.21	1,509,187.21	1,339,015.6	2,923,463	1,099,392	2,910,195
Миколаївська	447,452.76	527,008.02	400,811.7	1,113,413	2,348,689	1,090,442
Одеська	873,411.87	1,017,702.17	1,069,169.2	2,361,609	1,354,068	2,339,601
Полтавська	542,240.65	628,150.67	505,612.7	1,440,448	1,429,579	1,423,102
Рівненська	448,011.05	512,406.97	479,811.5	1,157,872	1,149,422	1,144,891
Сумська	405,076.02	488,329.48	376,109.4	1,105,974	1,096,879	1,091,117
Тернопільська	409,750.11	458,215.64	437,512.3	1,047,587	1,041,966	1,037,984
Харківська	869,013.24	1,038,660.74	952,013.1	2,708,492	2,688,285	2,677,057
Херсонська	364,889.43	428,693.92	364,811.8	1,054,805	1,049,204	1,046,242
Хмельницька	474,319.56	522,805.42	482,116.6	1,291,471	1,284,781	1,280,711
Черкаська	468,920.07	524,701.09	495,719.3	1,206,178	1,199,234	1,194,370
Чернівецька	348,871.92	398,562.15	374,015.3	902,061	898,475	894,486
Чернігівська	328,437.81	390,118.09	311,901.8	1,062,218	1,056,801	1,052,525

Джерело: Фінансування культури та мистецтва з місцевих бюджетів: аналітичний звіт [45].

Загальні тенденції: Загальні видатки на культуру та мистецтво в Україні зменшилися на 15% із 2020 по 2021 рік і ще більше зменшилися на 10% із 2021 по 2022 рік. Дані свідчать про значні регіональні відмінності. Найвищі видатки стабільно мали Київ, за ним слідували Львів та Дніпропетровськ. У 2022 році Луганськ пережив різкий спад, можливо, через зовнішні чинники. Розрахунок витрат на душу населення підкреслює, скільки кожен житель вносить у витрати на культуру. Київ стабільно мав найвищі витрати на душу населення, а Луганськ – найнижчі. Вплив обмінних курсів: коливання обмінних курсів могли вплинути на витрати. Рекомендується подальше вивчення динаміки обміну валют. Цей аналіз надає всебічний огляд видатків на культуру та мистецтво в Україні, виявляючи як загальні тенденції, так і регіональні відмінності. Політики можуть використовувати цю інформацію для прийняття обґрунтованих рішень, усунення нерівності та

забезпечення ефективного розподілу ресурсів у культурному секторі. Подальші дослідження конкретних культурних програм та їх впливу на громади покращать наше розуміння спостережуваних закономірностей.

Приблизно чверть українців (27%) вважають, що діти в їхньому населеному пункті мають достатні можливості для творчого та мистецького розвитку. Цікаво, що мешканці великих міст позитивно оцінюють ці можливості у п'ять разів частіше, ніж мешканці сіл. Клубні установи, такі як культурні центри та сільські клуби, служать центрами культурного життя в сільській місцевості. Маючи понад 16 000 клубних закладів, 80% з яких є сільськими клубами, вони приймають різні групи, часто зосереджуючись на співах, танцях, театрі та мистецтві. Реформа децентралізації переклала відповідальність за утримання цих інституцій на об'єднані громади, але без конкретних механізмів державної підтримки. Більшість цих культурних об'єктів не зазнавали реконструкцій протягом десятиліть, потребуючи значних інвестицій на опалення, сантехніку, ремонт конструкцій та оновлення обладнання. Це створює значне фінансове навантаження на бюджети новостворених громад. Крім того, фінансування культури історично було залишковим, а субсидії спрямовувалися на нагальні проблеми громади. Як наслідок, менш заможні громади намагаються утримувати культурні інституції, потенційно залишаючи неблагополучні райони без культурних об'єктів, програм та проектів. Ще однією критичною проблемою, з якою стикаються села та малі міста, є «кадровий голод» через низьку заробітну плату та відсутність професійних перспектив у сільській місцевості, що перешкоджає набору експертів на культурні посади. У більш заможних ТГ та громадських центрах можуть існувати спеціальні команди, які керують культурною діяльністю, тоді як менші села покладаються на ентузіазм однієї людини, яка часто обіймає різні посади одночасно.

Для вирішення цих проблем необхідно провести комплексний аналіз культурних потреб у громадах. Пропозиції мешканців могли б стати основою для стратегічного плану розвитку культурної мережі в громаді. Одним із

трансформаційних підходів для застарілих клубів може бути створення багатофункціональних культурно-освітніх центрів, які виступатимуть хабами, що поєднують бібліотечні послуги, комп'ютерні клуби, комунальні простори та майданчики для проведення культурних заходів. Деякі громади вже впровадили такий підхід, як, наприклад, Тербовлянська ОТГ на Тернопільщині, де створено п'ять Центрів культури та дозвілля, які надають широкий спектр послуг 25 селам. Фінансування культури відбувається виключно за рахунок місцевих бюджетів, тому вкрай важливо запровадити державні субсидії на розвиток культури в ТГ. За відсутності таких субсидій громади можуть використовувати механізми міжмуніципального співробітництва, як це передбачено законом України про співробітництво територіальних громад. Це дозволяє громадам вирішувати спільні проблеми або реалізовувати спільні проекти через формалізовані домовленості. Використовуючи цей механізм, громади можуть співпрацювати в різних сферах, включаючи культуру. Наприклад, вони можуть спільно засновувати та утримувати культурні установи або надавати культурні послуги населенню один одного. Важливо, що цей кооперативний інструмент не обмежується ТГ. Вирішення культурних проблем у сільській місцевості України вимагає стратегічного підходу, що включає громадський аналіз, державні субсидії та механізми міжмуніципального співробітництва для створення стійких та яскравих культурних мереж [39].

Культурний потенціал України багатий і різноманітний, він відображає гобелен традицій, спадщини та художнього самовираження. Для подальшого примноження та збереження цього культурного багатства для українських організацій та громад є кілька міжнародних грантових можливостей. ми опишемо ключові гранти, які підтримують культурні ініціативи, висвітлюючи критерії прийнятності, суми грантів та кінцеві терміни подання заявок [44].

- Проекти європейської співпраці «Креативна Європа». Проект може охоплювати різні сфери культури та креативних індустрій або бути

міждисциплінарним. До участі допускаються команди організацій, що представляють сектор культури та креативних індустрій, зареєстровані в Україні, ЄС та низці інших країн понад два роки. Суми грантів варіюються залежно від кількості організацій-учасниць і покривають 60-80% вартості проєкту. Кінцевий термін подання заявок – 23 лютого 2023 року, 18:00 за київським часом, термін реалізації – до 4 років.

- Грантова програма «Культура. Регіонів. ЛОТ 1. Місцева культура». Серед пріоритетів є підвищення спроможності щодо конкурентоспроможних культурних продуктів, підтримка нових місцевих культурних продуктів та популяризація місцевої культури в регіонах, які постраждали від російської агресії. Учасниками є органи місцевого самоврядування, юридичні особи та фізичні особи-підприємці. Суми грантів коливаються від 300 000 до 1 000 000 грн. Дедлайн подачі заявок – 6 березня 2023 року, 18:00 за київським часом, термін реалізації – до 31 жовтня 2023 року.

- Грантова програма «Культура. Регіонів. ЛОТ 2. Культура корінних народів...». Ця програма зосереджена на всебічному розумінні культури Криму, збереженні культурного різноманіття та оцифруванні унікальної культурної спадщини. Правомочними учасниками є юридичні особи або фізичні особи-підприємці, зареєстровані в Україні не менше двох років. Суми грантів коливаються від 700 000 до 3 000 000 грн. Дедлайн подачі заявок – 6 березня 2023 року, 18:00 за київським часом, термін реалізації – до 31 жовтня 2023 року.

- Конкурс пропозицій для бібліотек «Працюємо на перемогу». Цей конкурс спрямований на фінансування проєктів з відновлення та збереження українських бібліотек, які постраждали від воєнних дій, зміцнення ресурсної бази бібліотек та підтримку бібліотекарів у складних життєвих обставинах. Сума гранту – 50 000 грн, дедлайн – 15 лютого 2023 року.

- Конкурс Фінського фонду місцевого співробітництва. Серед пріоритетів – освіта та навчання, екологічна безпека та енергоефективність. До участі допускаються організації громадянського суспільства з послужним

списком проєктів на суму понад 100 000 євро. Загальний бюджет відібраних проєктів – до 500 000 євро, дедлайн – 28 лютого 2023 року – реалізації – до 24 місяців.

- Проект «Підтримка реформи охорони здоров'я». Проект спрямований на зміцнення системи охорони здоров'я, усунення критичних прогалин та відновлення закладів, які постраждали від війни у Київській, Чернігівській та Житомирській областях. Муніципальні заклади первинної медико-санітарної допомоги мають право на участь, а заявки приймаються на постійній основі до 30 вересня 2023 року.

- Конкурс «Посилення спроможності ОГС взяти на себе лідерство...». Пріоритетом цього конкурсу є швидка підтримка відновлення громад, безпека на звільнених територіях, підтримка систем освіти та місцевого бізнесу. Організації громадянського суспільства можуть подавати заявки до 28 лютого 2023 року, 17:00, тривалість проєкту – до 24 місяців.

- Грантова програма Програми USAID «ГОВЕРЛА». Серед пріоритетів – удосконалення законодавства про місцеве самоврядування, захист інтересів місцевого самоврядування та використання залучення громадськості для розвитку місцевої демократії. Усі зацікавлені та кваліфіковані заявники в Україні можуть подавати заявки на постійній основі до 30 вересня 2023 року з тривалістю проєкту 6-12 місяців.

- Програма цифрової трансформації громади 4.0. Програма має на меті допомогти лідерам цифрової трансформації запустити проєкти, засновані на поточних потребах мешканців у громадах до 50 тисяч людей. Дедлайн подачі заявок – 20 лютого 2023 року, а програма по липень 2023 року.

Для вирішення нагальних викликів у культурному та медійному секторах Україні потрібно 250 млн євро, повідомив міністр культури та інформаційної політики Олександр Ткаченко під час брифінгу в медіацентрі «Україна – Укрінформ». «Загальна сума нагальних потреб, яку ми сьогодні склали, становить 250 мільйонів євро. Не говоримо про завтрашній день.

Ситуація з кожним днем стає дедалі критичнішою", - заявив Ткаченко. Він згадав нещодавні зустрічі з колегами з Німеччини та Франції, під час яких обговорювалися питання підтримки української культури. Дискусії були зосереджені на терміновій допомозі у трьох секторах: підтримці української культурної спадщини, допомозі митцям та виконавцям в Україні та підтримці медіа. Ткаченко наголосив, що раніше допомога від країн спрямовувалася на конкретні інституції, але зараз мова йде про необхідність як прямої допомоги інституціям, так і використання платформи United24 для фінансової допомоги. Крім того, Ткаченко зазначив, що наступного тижня відбудеться онлайн-зустріч із Секретаріатом ЮНЕСКО щодо нагальних потреб у культурній спадщині взимку.

Як повідомлялося, Німеччина виділила 20 млн євро на збереження культурної спадщини та підтримку українських митців і медіа. Очікується, що Франція незабаром оголосить про свій пакет допомоги¹⁴].

2.2. Кадровий потенціал галузі в контексті реформи місцевого самоврядування: культурний ефект та проблеми

Реформа місцевого самоврядування в Україні охоплює широкий спектр секторів, включаючи культурну сферу. Ефективне управління у сфері культури потребує не лише структурних реформ, а й зосередження уваги на людських ресурсах – кадрах, які є рушійною силою культурних ініціатив та керують культурними інституціями на місцевому рівні. Державна служба в Україні поділяється на два основних типи: загальну державну службу та органи місцевого самоврядування, кожен з яких регулюється окремими законами.

Представлені дані свідчать про помітне зменшення кількості посадових осіб місцевого самоврядування з 2017 по 2021 рік, а також незначне збільшення кількості інших державних службовців. Ця тенденція свідчить про зміщення фокусу в державному структуруванні, що потенційно може

вплинути на адміністрування та надання культурних послуг на місцевому рівні. [49]

Тип службовця	Роки					2021 р. до 2017 р.	
	2017	2018	2019	2020	2021	+/-	%
	Посадові особи органів місцевого самоврядування	99204	98117	97999	84548	83465	-15739
Інші державні службовці	268104	274739	335270	295709	268370	266	0,10
Разом	367308	372856	433269	380257	351835	-15473	-4,21

Рис. 2.5. Динаміка зміни кількості державних службовців України, на початок року, осіб [49]

Спостерігається значне зростання рівня освіти державних службовців, як в органах державної влади, так і в органах місцевого самоврядування. Таке підвищення освітньої кваліфікації є позитивним знаком, що вказує на більш обізнану та кваліфіковану робочу силу, здатну краще управляти культурною політикою та програмами. Однак зменшення кількості посадових осіб органів місцевого самоврядування може призвести до проблем у ефективній реалізації цих культурно-орієнтованих політик на місцевому рівні. Структура заробітної плати на українській державній службі, яка, здається, не має мотиваційної складової, викликає занепокоєння. Це може вплинути на ефективність та ентузіазм державних службовців, у тому числі у сфері культури. Мотивація державних службовців має вирішальне значення для ефективного управління культурною політикою та послугами. Проблеми кадрової політики, такі як нечіткість адміністративних функцій, обмеженість бюджетних повноважень місцевих органів влади та політизація кадрових рішень, створюють бар'єри для ефективного врядування. Ці проблеми можуть суттєво вплинути на культурний сектор, потенційно призводячи до поганого управління, корупції та відсутності інновацій у програмуванні та збереженні культури. Запровадження прозорих конкурсних процедур, рівного доступу до посад, програм професійної адаптації та механізмів просування за заслугами може значно підвищити ефективність роботи державних службовців у культурному секторі. Такі реформи можуть призвести до кращого управління культурними ресурсами, більш

інноваційних культурних програм та міцнішого зв'язку між культурною політикою та потребами громади. Стан державної служби в Україні, особливо у сфері культури, свідчить про необхідність стратегічних реформ. Вони мають бути зосереджені на підвищенні освітньої кваліфікації державних службовців, вирішенні проблеми зменшення чисельності органів місцевого самоврядування, вдосконаленні структури заробітної плати для мотивації персоналу та реформуванні кадрової політики відповідно до найкращих міжнародних практик. Такі зміни мають важливе значення для того, щоб культурний сектор в Україні ефективно управлявся та продовжував процвітати.

На хвилі реформ децентралізації в Україні відбуваються значні зрушення в управлінні та розвитку культурної інфраструктури на місцевому рівні. Публічна дискусія, що відбулася в Українському кризовому медіа-центрі за участі центральних органів виконавчої влади, проектів міжнародної технічної допомоги, місцевого самоврядування та експертів, пролила світло на ці зміни. Розподіл культурних цінностей після децентралізації: реформа децентралізації в Україні призвела до перерозподілу культурних цінностей. Якщо раніше управління районними радами, то зараз значна частина культурної інфраструктури перебуває у спільній власності територіальних громад. Очікується, що ця передача права власності та управління місцевим громадам сприятиме розвитку культури та традицій на місцевому рівні, оскільки громади розглядаються як кращі розпорядники своєї культурної спадщини. Поточний бюджет на культуру та інформаційну політику збільшився порівняно з попереднім роком, додатково виділено один мільярд гривень на компенсацію збитків, завданих креативній економіці та культурному сектору через пандемію COVID-19, зазначив Олександр Ткаченко, Міністр культури та інформаційної політики України. Мінкультури ініціював кілька програм підтримки місцевого культурного розвитку, серед яких Український культурний фонд, стратегії регіонального розвитку та освітня програма «Академія культурного лідера». Основна увага

приділяється перетворенню 16 000 бібліотек та клубів на сучасні центри культурних послуг, наголошуючи на необхідності активної участі громади у цих ініціативах. Після децентралізації органи виконавчої влади на рівні районів отримують завдання управляти важливими культурними активами, такими як театри, музеї та туристичні заповідники. Однак очікується, що місцеві громади відіграватимуть важливу роль у розвитку культурних послуг та інфраструктури. Український культурний фонд, національна інституція, що надає гранти для культури та креативних індустрій, відіграє важливу роль у підтримці м'яких проектів, таких як навчання та консультації. Фонд не підтримує інфраструктурні проекти напряму, але наголошує на необхідності співпраці з Державним фондом регіонального розвитку (ДФВР) для всебічного розвитку культурної інфраструктури. Ефективний культурний розвиток у громадах потребує стратегічного підходу. Наприклад, фестиваль в Івано-Франківській області привернув значну кількість відвідувачів, що призвело до того, що місцеві підприємці інвестували в інфраструктуру, як-от ремонт доріг. Цей приклад ілюструє потенціал культурних заходів для стимулювання розвитку громади та залучення різних ресурсів. Дослідження, проведене Українським кризовим медіа-центром в рамках програми USAID DOBRE, показало, що багатьом ОТГ бракує спеціалізованого управління культурою, часто поєднуючи його з іншими секторами, такими як туризм чи освіта. Дослідження також показало, що сільські та селищні громади, в яких проживає більше населення, мають менше працівників культури порівняно з міськими районами. Реформа децентралізації в Україні – це як виклики, так і можливості для розвитку культури на місцевому рівні. Ефективне управління культурними активами, стратегічне планування та залучення громад мають значення для відродження культурної інфраструктури та сприяння насиченому культурному життю в українських громадах. [48]

Поточна політика децентралізації в Україні, яка передбачає передачу управління державними та комунальними закладами культури місцевому самоврядуванню, висвітлює критичне питання оплати праці працівників у

цих установах. Цей фактор набуває значної актуальності, оскільки безпосередньо впливає на якість культурних послуг, що надаються населенню. Належна винагорода має вирішальне значення для забезпечення високоякісних та доступних культурних послуг. Мотивований та кваліфікований персонал має вирішальне значення в цьому відношенні, а справедлива компенсація є ключовим мотиватором та зміцнювачем потенціалу робочої сили в громадах. Однак реальність така, що зарплати в культурному секторі часто нижчі за середні по країні. Крім того, поширена практика неповної зайнятості в закладах культури призводить до того, що фактичний заробіток значно нижчий за середній, незважаючи на те, що працівники часто працюють повний робочий день [7].

Культурний сектор важливий для плекання ідентичності та цінностей суспільства, зазнає значних трансформацій завдяки реформам місцевого самоврядування. Ця аналітична записка заглиблюється в наслідки цих реформ для людського потенціалу в культурній сфері. Особлива увага приділяється інтеграції працівників та посадових осіб місцевого самоврядування у культурну діяльність, досліджуючи як культурний вплив, так і пов'язані з цим виклики.

Реформа місцевого самоврядування часто спрямована на децентралізацію влади, тим самим надаючи більше автономії та відповідальності місцевій владі. Цей зсув може суттєво вплинути на культурний сектор, оскільки місцеві органи влади все більше беруть участь у формуванні та реалізації культурної політики. Це забезпечує більш орієнтований на громаду підхід до культури, що потенційно призводить до більш різноманітного та репрезентативного культурного середовища. Залучення працівників органів місцевого самоврядування до культурних заходів може принести кілька переваг:

- **Покращене культурне розуміння:** працівники та посадові особи, будучи частиною місцевої громади, можуть запропонувати безцінну інформацію про місцеві культурні потреби та вподобання.

- **Покращена реалізація політики:** їхня участь гарантує, що культурна політика буде більш узгоджена з місцевими реаліями, що призведе до більш ефективної реалізації.

- **Розбудова потенціалу:** залучення цих людей до культурної діяльності може допомогти розвинути їхній потенціал, збагативши їхнє розуміння культурного сектору та його важливості.

Активна участь працівників органів місцевого самоврядування у культурних заходах може призвести до значного культурного впливу:

- **Збільшення культурного різноманіття:** може призвести до більшої інклюзивності галузі, яка відображає різноманітну структуру спільноти.

- **Залучення громади:** їхня участь може сприяти зміцненню зв'язку між громадою та культурними ініціативами, посилюючи участь громадськості в культурних заходах. Зосереджуючись на місцевих традиціях і цінностях, це може допомогти у збереженні унікальної культурної ідентичності.

Однак ця інтеграція не позбавлена проблем. Прогалини в навичках, працівникам органів місцевого самоврядування може не вистачати специфічних навичок або знань, необхідних у культурному секторі. Може виникнути конфлікт у розподілі ресурсів між адміністративними обов'язками та культурною діяльністю. Хоча зосередження уваги на місцевій культурі є корисним, існує ризик нехтування ширшими, різноманітними культурними проявами. Інтеграція працівників органів місцевого самоврядування та посадових осіб у культурну сферу відкриває значні можливості для активізації культурної діяльності та залучення. Однак вкрай важливо вирішити такі проблеми, як прогалини в навичках та управлінні ресурсами, щоб повністю реалізувати потенціал цієї інтеграції. Стратегічне планування та постійне навчання є ключовими для забезпечення того, щоб культурний сектор отримав максимальну користь від досвіду та знань працівників місцевих органів влади.

Висновки до розділу II.

Детальний аналіз культурного сектору України в контексті децентралізації та реформи місцевого самоврядування виявляє складний ландшафт, позначений як трансформаційним потенціалом, так і значними викликами. Децентралізація стала ключовою силою у зміні розподілу повноважень та ресурсів, особливо вплинувши на культурний сектор. Ця зміна розширила можливості місцевих громад, але також створила проблеми з адаптацією культурних інституцій до нових моделей управління та забезпеченням сталого фінансування. Однією з основних організаційних проблем є децентралізація повноважень місцевих органів влади, що призводить до необхідності адаптації закладів культури до нових операційних моделей та механізмів надання послуг. Фінансові проблеми є серйозними, зі значним скороченням асигнувань державного та місцевих бюджетів на культуру. У звіті йдеться про зменшення видатків державного бюджету на 40% та зменшення видатків місцевих бюджетів на культурні цілі на 25%. Це фінансове обмеження ще більше посилюється розривом у заробітній платі в культурному секторі, де зарплати відстають від середніх по країні, що впливає на найм та утримання кваліфікованих кадрів. Незважаючи на ці виклики, є позитивні зрушення. З 2019 року спостерігається збільшення видатків місцевих бюджетів на культуру. Однак загальний сценарій фінансування залишається нестабільним: частка видатків на культуру коливається протягом багатьох років, а фактичні виділені кошти є нижчими, ніж у попередні роки. Залежність культурного сектору від державного фінансування в поєднанні з нещодавною зміною пріоритетів державних видатків у бік оборони посилила фінансове навантаження на культурні інституції. Реформа децентралізації призвела до перерозподілу культурних цінностей між місцевими громадами, що розглядається як крок до плекання місцевої культури та традицій. Однак це пов'язано з проблемою управління та підтримки культурних цінностей у нових структурах управління. Наголошується на необхідності стратегічного планування та залучення

громади для забезпечення життєздатності культурних інституцій та програм. Ще одним важливим аспектом є людські ресурси в культурному секторі. Спостерігається помітне зменшення кількості посадових осіб органів місцевого самоврядування, що може вплинути на адміністрування культурних послуг. Підвищення кваліфікації державних службовців є позитивною тенденцією, але залишаються проблеми, такі як нечіткість адміністративних функцій та обмежені бюджетні повноваження, що потенційно перешкоджає ефективному врядуванню в культурі.

Для вирішення цих проблем необхідний багатогранний підхід. Це включає розробку стратегічних планів культурного розвитку в громадах, вивчення моделей сталого фінансування та посилення міжмуніципального співробітництва. Крім того, усунення розриву в оплаті праці та забезпечення конкурентоспроможної оплати праці працівників культури має вирішальне значення.

Аналіз також проливає світло на міжнародні грантові можливості, які можуть підтримати культурні ініціативи України, пропонуючи потенційний шлях для додаткового фінансування та розвитку.

Однак стійкість та стале зростання культурного сектору залежать від збалансованого підходу, який враховує складнощі децентралізації, фінансових обмежень та управління людськими ресурсами.

Підсумовуючи, зазначимо, що хоча децентралізація відкриває широкі можливості для місцевого культурного розвитку, вона також створює значні організаційні та фінансові виклики. Тому лише підвищення фахового сегменту у галузі зможе змінити ситуацію на краще за всіма напрямками.

РОЗДІЛ III. РЕФОРМА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ДОСВІД НОВОСТВОРЕНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД, МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УМОВАХ ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ

У розділі досліджується реформування місцевого самоврядування, зокрема досвід територіальних громад в контексті Західного Полісся. Основна увага приділяється розгляду Регіональної Програми підтримки культури територіальних громад як засобу стимулювання уваги влади до проблем збереження культурного надбання. Досліджується, як самоврядування на регіональному рівні впливає на розвиток та збереження культурних цінностей в ТГ. Аналізується роль та ефективність регіональних програм у стимулюванні інтересу місцевих влад до питань культурної спадщини.

Мета розділу – представити об'єктивний погляд на реформування місцевого самоврядування через призму культурних аспектів та визначити можливості використання цього досвіду для покращення управління та збереження культурної спадщини.

3.1. Регіональна Програма підтримки культури територіальних громад як фактор стимулювання уваги влади до проблем збереження культури

Культурна політика сучасної держави має дотримуватися певних принципів, серед яких демократичність та децентралізація управління культурою. Це передбачає делегування повноважень громадам з одночасною відповідальністю за реалізацію національних та місцевих програм розвитку у соціокультурній сфері, сприяння міжкультурному діалогу тощо. Доречним при такому делегуванні є і застосування принципу комплементарної субсидіарності, коли національна стратегія культурного розвитку узгоджується зі стратегіями регіонального розвитку. З метою сприяння створенню національного культурного продукту державна політика передбачає налагодження ефективної професійної міжсекторальної співпраці, яка діє на всіх рівнях розвитку сучасних культурних індустрій. Вона

спрямована на просування та популяризацію спільних цінностей, створення нових партнерств, реалізацію ефективних корпоративних міжсекторальних проектів, а також підтримку мистецьких проектів, ініційованих культурними інституціями, державними та недержавними організаціями, незалежними митцями та виконавцями. Головна мета - сприяти створенню, розвитку та поширенню національного культурного продукту. Перш за все, громади повинні мати можливість максимально ефективно використовувати наявні культурні ресурси, що охоплюють як матеріальні активи, такі як культурна спадщина, так і нематеріальні елементи. Така оптимізація відіграватиме ключову роль у досягненні цілей, включаючи розвиток туризму, сприяння зайнятості, полегшення соціальної інтеграції, посилення згуртованості та підвищення загальної якості життя [51].

Основними інструментами, які використовують органи влади в цьому сценарії, є створення стратегічних програм на середньо- та довгострокову перспективу, в яких культура визнається ключовим активом для територіального розвитку. Планування являє собою структурований процес, спрямований на досягнення певного результату, що проявляється у формі комплексного набору рішень. Що особливо визначає концепцію планування, виокремлюючи його та надаючи йому унікального характеру в його методах, є акцент на формалізації та систематизації явища, що підлягає плануванню. Метою стратегічного планування регіональних програм підтримки культури є розробка програми, що охоплює середньо- та довгострокові періоди, окреслюючи основні та проміжні завдання, які слугуватимуть основою для досягнення цілей. Ці новостворені програми будуть ґрунтуватися на наявних ресурсах і тих, які очікуються в майбутньому. Точне планування такого роду значно полегшує досягнення цілей. На відміну від оперативного планування, стратегічне планування є перспективним, комплексним і складним, з єдиною стратегією. Воно передбачає співпрацю експертів і орієнтоване на середньо- та довгострокову перспективу, що охоплює більше трьох років. Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження

підкреслює важливість включення культури як стратегічного елементу в розробку національної та міжнародної політики, а також сприяння міжнародному співробітництву задля розвитку [10]. У сфері регіональних програм культурного розвитку підхід до культурного менеджменту передбачає створення різноманітних форм соціокультурних практик. Це досягається шляхом залучення місцевих ресурсів регіонів і міст та розвитку співпраці між державними, комерційними та громадськими структурами. Участь держави в управлінні культурою має узгоджуватися з інтересами регіональних та місцевих органів влади, враховуючи специфіку потреб культурної сфери. В основі самої культурної політики має лежати стратегічне планування.

В умовах триваючої реформи децентралізації об'єднані територіальні громади відіграють ключову роль у культурному розвитку. Програми підтримки культури тепер розробляються не лише на державному, а й на регіональному рівні. Такий підхід допомагає окреслити стратегічні цілі, визначити пріоритети та окреслити конкретні проекти. Крім того, він забезпечує оптимальне середовище не лише для окремих проектів, а й для цілісного розвитку громади.

В рамках виконавчої влади обласні та районні державні адміністрації здійснюють нагляд за об'єктами культурної спадщини та реалізацією державної культурної політики на місцевому рівні. Незважаючи на децентралізацію, управління закладами культури залишається під юрисдикцією обласних державних органів, які відповідають за нагляд за театрами, великими музеями, національними та місцевими туристичними заповідниками тощо. Вся інфраструктура, призначена для надання культурних послуг, яка раніше перебувала у віданні районних рад, тепер переходить у відання територіальної громади. Держава визнає, що саме територіальні громади мають найкращі можливості для розвитку культурного потенціалу. Тому основний фокус з точки зору повноважень та ресурсів спрямований на підтримку саме цих громад. Громади виступають

культурними хабами, формуючи культуру, традиції та необхідну інфраструктуру, а також надаючи культурні послуги. Дослідивши теоретичні засади культурного менеджменту, зокрема наголосивши на ключовій ролі територіальних громад, ми можемо заглибитися у практичний розгляд регіональних програм. У контексті Західного Полісся реалізація культурних стратегій стає відчутною ілюстрацією цих теоретичних концепцій. На думку автора, найбільш доречним, враховуючи сучасні території Західного Полісся зосередитись на дослідженні регіональних програм підтримки саме у межах Волинської області. Регіональна програма розвитку культури, мистецтва та охорони культурної спадщини у Волинській області на 2016-2020 роки є свідченням того, наскільки дискусійним може бути прийняття рішення про фінансування у сфері культури. Проект відповідного рішення на сесії Волинської обласної ради змінювали 10 разів, перш, ніж прийняти. Зрештою, Програма, ініційована управлінням культури Волинської обласної державної адміністрації була прийнята 10 лютого 2016 року та затверджена рішенням Волинської обласної ради № 2/28. У програмі окреслено ключові деталі, такі як документи для розробки програми, залучені сторони та відповідальний виконавець. Документ також передбачив співпрацю з різними регіональними установами та встановлював термін дії з 2016 по 2020 рік. Головною метою визнається збереження та розвиток культурної спадщини для теперішніх та майбутніх поколінь. Завдання включають сприяння національно-патріотичному вихованню, посилення ролі культурних інституцій, промоцію регіональної культури на міжнародному рівні, підтримку книговидавництва та забезпечення висвітлення у засобах масової інформації. Програма стратегічно окреслює пріоритети розвитку галузі та збереження культурної спадщини.

Одним із найбільш цікавих питань, є фінансування, яке передбачало бюджет у розмірі 33 645 000 грн., що складається з внесків з обласного та місцевих бюджетів та інших джерел. При цьому очікувані результати включають системний розвиток культурної сфери, розширення

інформаційних ресурсів, підвищення якості культурних послуг, відродження народної культури, національної освіти, збереження культурної та археологічної спадщини, популяризацію читання. Ці результати відображають цілісний підхід до розвитку культури. Управління культури обласної державної адміністрації здійснює координацію та контроль за виконанням програми. Механізми регулярного звітування охоплюють різні адміністративні рівні, забезпечуючи підзвітність та потік інформації. Графік оновлення інформації про хід виконання програми та фінального звіту підкреслює прозорість та оцінювання.

Аналіз заходів регіональної програми свідчить про охоплення різних сектори, включаючи будівництво, підвищення кваліфікації персоналу, розвиток професійного мистецтва, дозвілля, підтримку бібліотек, мистецьку освіту, розвиток музеїв, охорону спадщини та видавничу справу. Відсутність витрат на будівництво вказує на те, що основна увага приділяється підтримці існуючої інфраструктури, а не впровадженню нових масштабних проектів. Належне виділення коштів на навчання та умови праці свідчить про прихильність до створення сприятливого робочого середовища. Крім того, програма виділяє значні ресурси на підтримку професійного мистецтва, що дає підстави стверджувати про прихильність до розвитку та підтримки місцевої мистецької сцени. Іншою значною статтею фінансових витрат став розвиток дозвілля та аматорського мистецтва, що підкреслює мету Програми - сприяти культурній активності та збереженню традиційної народної культури. Належну роль також відведено витратам на фінансову підтримку бібліотечних установ, мистецьку освіту та навчання, розвиток музеїв, охорону спадщини та видавничу справу (див. – Таблиця 3.1.) [31].

Таблиця 3.1. Характеристика компонентів Регіональної програми розвитку культури, мистецтва та охорони культурної спадщини у Рівненській області на 2016-2020 роки

Компонент програми	Загальний бюджет (тис. грн.)	Джерела фінансування
Будівництво, реконструкція,	Немає витрат	Регіональний бюджет

відновлення установ	протягом всього періоду	
Підвищення кваліфікації та поліпшення умов праці	1455	Регіональний бюджет, залучені кошти
Державна підтримка розвитку професійного мистецтва	950	Регіональний бюджет, позабюджетні фонди
Дозвілля та розвиток аматорського мистецтва	9949	Регіональний бюджет, позабюджетні фонди
Підтримка бібліотечних установ	675	Регіональний бюджет, позабюджетні фонди
Первинна мистецька освіта та навчання культурних працівників	387	Регіональний бюджет, позабюджетні фонди
Будівництво та розвиток музеїв	7343	Регіональний бюджет, позабюджетні фонди
Охорона культурної та археологічної спадщини	8075	Регіональний бюджет, позабюджетні фонди
Видавнича справа	2000	Регіональний бюджет, залучені кошти
Загальний бюджет Програми	30 834	Регіональний бюджет, залучені кошти, позабюджетні кошти

Джерело: складено автором самостійно на основі [31]

Розглядаючи Волинську область варто зазначити, що спостерігається швидке прийняття регіональних програм у сфері культури не лише на рівні області, а й в межах новостворених об'єднаних територіальних громад. Вдалим прикладом такого прогресивного підходу до культурного розвитку на місцевому рівні є прийняття 26 липня 2019 року Волинською обласною радою рішення №24/9 «Про Обласну програму відродження історико-архітектурної спадщини смт. Олика Волинської області на 2019 – 2024 роки». Слід зазначити, що смт. Олика є центром окремої об'єднаної територіальної громади, яка налічує 1 смт. та 16 сіл у Луцькому районі Волинської області. [4].

Аналіз програми відродження історико-архітектурної спадщини смт. Олика Волинської області на 2019 – 2024 роки свідчить про прагнення місцевої влади втілити в життя амбітний план по відродженню смт. Олики та передбачає комплекс заходів, спрямованих на підтримку культури. Нижче наведено основні заходи та фінансові асигнування для відродження історико-

культурної спадщини Олики. Ця комплексна програма відображає багатогранний підхід до збереження культури, що охоплює містобудування, архітектурну реставрацію, розвиток інфраструктури та промоцію туризму. Значні фінансові інвестиції підкреслюють відданість Олицької ОТГ та її місцевої влади збереженню та популяризації багатой культурної спадщини регіону. Стратегічний розподіл коштів між різними ініціативами забезпечує цілісне омолодження історичних активів Олики, сприяючи культурному поживленню та сприяючи соціально-економічному розвитку громади. Цей кейс слугує зразковою моделлю для ОТГ, демонструючи ефективність регіональних програм у стимулюванні уваги місцевої влади до збереження культурних особливостей (див. Таблиця 3.2.). [26]

Таблиця 3.2. Характеристика компонентів Обласної програми відродження історико-архітектурної спадщини смт Олика Волинської області на 2019 – 2024 роки

Компонент програми	Бюджетні виділення (у мільйонах гривень)
Урбаністична документація для смт. Олики	1,43 млн. грн., з яких: Держбюджет: 0,15; обласний бюджет : 0,18; місцевий бюджет: 0,43; інші джерела надходжень: 0,67
Відновлення пам'яток у смт. Олика	2,4 млн. грн. з яких: Держбюджет: 0,65; обласний бюджет: 0,4; місцевий бюджет: 0,34; інші джерела надходжень: 1,01
Відновлення замку Радзивілла	2,16 млн. грн. з яких: Держбюджет: 2,16
Будівництво житлових будинків	20,2 млн. грн. з яких: Держбюджет: 20,2
Будівництво школи та дитячого садка	65,65 з яких: Держбюджет: 59,085; місцевий бюджет: 6,565
Відновлення та адаптація замку Радзивілла	430 млн. грн. з яких: Держбюджет: 344; інші джерела надходжень: 86
Ремонт та відновлення пам'яток в смт. Олика	103,8 млн. грн. з яких: Держбюджет: 10,51; обласний бюджет: 9,43; місцевий бюджет: 6,16; інші джерела надходжень: 77,7

Покращення інфраструктури в смт. Олика	39 млн. грн. з яких: Держбюджет: 29,35; обласний бюджет: 2; місцевий бюджет: 1,85; інші джерела надходжень: 5,8
Покращення цвинтарю та відновлення каплиці	5,15 млн. грн. з яких: інші джерела надходжень 5,15
Археологічні роботи в смт. Олика	55,7 млн. грн. з яких: Держбюджет: 55,7
Покращення транспортної інфраструктури в смт. Олика	87,4 млн. грн. з яких: Держбюджет: 79,4; місцевий бюджет: 8
Будівництво очисних споруд в смт. Олика	2,2 млн. грн. з яких: обласний бюджет: 1,9; місцевий бюджет: 0,3
Розробка мережі туристичної інфраструктури	1,21 млн. грн. з яких: обласний бюджет: 0,8; місцевий бюджет: 0,21; інші джерела надходжень: 0,2
Реклама та інформаційна підтримка туризму	0,755 млн. грн. з яких: обласний бюджет: 0,375; місцевий бюджет: 0,04; інші джерела надходжень 0,34
Створення мережі музеїв у відновлених пам'ятках	3,8 млн. грн. з яких: обласний бюджет: 3,1; місцевий бюджет: 0,7
Загальний бюджет програми:	820,855 млн. грн. з яких: Держбюджет: 601,205 млн грн; обласний бюджет: 18,185 млн грн; місцевий бюджет: 24,595 млн грн; інші джерела: 176,870 млн грн)

Джерело: складено автором самостійно на основі [26]

Заслуговує окремої уваги і Регіональна цільова програма соціально-культурного розвитку національних меншин у Волинській області на 2018-2022 роки, яка є похвальним прикладом у постреволюційну епоху розвитку культури з акцентом на інклюзивність. Ініційована Волинською обласною державною адміністрацією, ця програма ґрунтується на принципах Конституції України, Декларації прав національностей України та відповідних законах і постановах. Програма розроблялась управлінням з питань внутрішньої політики Волинської облдержадміністрації, програма та спрямовувалась на створення сприятливих умов для сталого збалансованого розвитку національних меншин на Волині, наголошуючи на толерантності,

міжнаціональній згоді та підтримці діяльності національно-культурних товариств.

Напрямами сфери регулювання Програми стали вирішення проблем, з якими стикаються національно-культурні громадські організації, таких як недостатнє фінансування та відсутність приміщень, що перешкоджає їхній участі у суспільно значущих заходах. Виділений бюджет у розмірі 715 тис. грн. з обласного бюджету, міських та районних бюджетів, а також інших фондів відображає прагнення подолати ці виклики. Програма визначає ключові напрямки, серед яких збереження національної ідентичності, гармонізація міжнаціональних відносин, підтримка культурних ініціатив, забезпечення рівного доступу до освіти та реалізація соціальних і культурних прав. Програма стосується таких важливих питань, як боротьба з ксенофобією та сприяння культурній гармонії, фінансування протидії проявам ненависті. Значний акцент робиться на підтримці культурних ініціатив з послідовним виділенням бюджетних коштів протягом усіх років дії програми. Окрім цього в межах програми забезпечується увага до рівного доступу до освіти, що підкреслюється додатковими асигнуваннями на підготовку вчителів та культурні конкурси. Загальний бюджет демонструє стабільний розподіл коштів, що відображає прихильність до постійної підтримки розвитку національних меншин. Слід звернути увагу, що Програмі притаманне чітке розмежування джерел фінансування, де обласний бюджет відіграє домінуючу роль, доповнюючись міськими, районними бюджетами та позабюджетними фондами. Попри це, значна кількість заходів, які передбачені Програмою не мають бюджетного фінансування, а витрати на їх проведення повністю передбачені на виконавців.

Очікувані результати програми є комплексними, спрямованими на задоволення соціокультурних та освітніх потреб національних меншин, збереження їхньої етнічної ідентичності та підтримку позитивного іміджу Волині як культурно багатого регіону. Механізми координації та контролю за виконанням програми передбачають залучення постійних комісій обласної

ради та управління з питань внутрішньої політики, що забезпечує підзвітність та прозорість. (див. Таблиця 3.3.). [32]

Таблиця 3.3. Характеристика компонентів Регіональної цільової програми соціально-культурного розвитку національних меншин у Волинській області на 2018 – 2022 роки

Компонент програми	Джерела фінансування	Бюджет (тис. грн.)
Протидія проявам ксенофобії, антисемітизму та расизму	обласний бюджет, бюджет виконавців	10,0
Підтримка ініціатив національних та культурних товариств	обласний бюджет, міські та районні бюджети, позабюджетні кошти, бюджет виконавців	555,0
Забезпечення рівного доступу до освіти представників національних меншин	бюджет виконавців	-
- Підготовка вчителів до роботи в багатонаціональному середовищі	обласний бюджет	100,0
- Регіональні конкурси та фестивалі для студентів, які вивчають польську та інші мови та літератури національних меншин	обласний бюджет	50,0
Забезпечення реалізації соціокультурних прав	бюджет виконавців	-
Загальний бюджет		755,0

Джерело: складено автором самостійно на основі [32]

3.2. Програма підтримки культури громад в Рівненській області

Розпорядження голови Рівненської обласної державної адміністрації та начальника Рівненської обласної військової адміністрації № 365 від 04 листопада 2022 року зосереджена на затвердженні програми «Культура Рівненщини» на 2023 – 2027 роки. Ця ініціатива керується різноманітними українськими законами, що стосуються військових державних, місцевих адміністрацій, культури, бібліотек, театру, освіти та позашкільної освіти, а також указами Президента та постановами уряду. Програма має на меті активізувати культурну сферу в Рівному, використовуючи унікальну мистецьку та культурну спадщину регіону. Вона визнає виклики, з якими стикаються культурні інституції в регіоні, включаючи недостатнє фінансування, застарілу інфраструктуру та брак професійних кадрів. Для

вирішення цих питань та сприяння культурному розвитку програма поставила кілька стратегічних цілей, серед яких: [46]

- Модернізація закладів, підвищення їх привабливості та доступності.
- Розробка комплексних послуг для збагачення та навчання громади.
- Збереження і популяризація традиційного, сучасного художнього вираження.
- Сприяння інтеграції культури в соціально-економічний розвиток регіону.
- Заохочення інновацій та впровадження цифрової трансформації в галузь.

Програма поділена на кілька розділів, кожен з яких присвячений різним аспектам культурного розвитку. Розділ I окреслює загальний контекст, наголошуючи на культурному багатстві Рівненщини та викликах, з якими стикаються її культурні інституції. У розділі II представлені цілі програми, які зосереджені на оновленні культурних послуг, використанні культурних ресурсів для економічного зростання та підвищенні якості культурних та освітніх послуг. Розділ III деталізує конкретні завдання та заходи, які необхідно реалізувати, включаючи модернізацію інфраструктури, сприяння читанню та місцевому видавництву, підтримку національних культурних продуктів та сприяння міжнародним культурним обмінам. Розділ IV передбачає результати, які включають зростання популярності культурної спадщини Рівненщини, розробку нових культурних продуктів та покращення якості культурних послуг. Розділ V присвячений фінансовим аспектам, окреслено бюджетні вимоги та джерела фінансування програми. Загалом програма «Культура Рівненщини» – це комплексні зусилля, спрямовані на омолодження та покращення культурного середовища Рівненщини, наголошуючи на інноваціях, якості та інклюзивності. Він має на меті зробити значний вплив на культурне життя мешканців регіону та сприяти ширшому культурному збагаченню України.

Головною метою цієї програми є сприяння створенню яскравого культурного середовища на Рівненщині, яке не лише зберігає та відзначає унікальну спадщину регіону, але й впроваджує інноваційні практики та

технології для розширення його культурного охоплення. В основі цієї мети лежать кілька ключових завдань: **Реаблітація культурної інфраструктури:** Визнаючи ключову роль інфраструктури в культурному розвитку, програма передбачає модернізацію існуючих культурних об'єктів, таких як театри, бібліотеки та громадські центри. Це включає як структурну реконструкцію, так і технологічну модернізацію, щоб зробити ці простори більш доступними та привабливими для ширшої аудиторії. **Розширення прав і можливостей практиків культури:** критично важливим завданням є посилення робочої сили в культурному секторі. Програма спрямована на залучення, розвиток та утримання кваліфікованих фахівців шляхом покращення умов праці, можливостей професійного зростання та, можливо, фінансових стимулів. **Збереження культурної спадщини:** значна увага приділяється збереженню багатой та різноманітної культурної спадщини Рівненщини. Це передбачає документування традиційних форм мистецтва, організацію культурних фестивалів і створення платформ для демонстрації місцевих талантів, таким чином гарантуючи, що культурне коріння регіону продовжить процвітати в сучасних умовах. **Освітня інтеграція та залучення громади:** програма спрямована на включення культурної обізнаності та освіти в ширшу освітню структуру та громадську діяльність. Це включає впровадження культурних модулів у шкільні програми, організацію семінарів та сприяння участі громади в культурних заходах, тим самим сприяючи глибшому зв'язку між громадою та її культурною спадщиною. **Сприяння розвитку креативних індустрій:** програма визнає потенціал креативних індустрій як рушійної сили економічного зростання та культурного омолодження, спрямований на підтримку мистецьких ініціатив, заохочення злиття традиційних і сучасних форм мистецтва та використання цифрових технологій для розширення масштабу та впливу культурної діяльності.

Для реалізації цілей і завдань програма окреслює кілька конкретних кроків: **Розвиток інфраструктури:** виділити кошти на реконструкцію та

модернізацію закладів культури, забезпечивши їх оснащенням сучасними зручностями та технологіями. **Програми професійного розвитку:** впроваджувати програми навчання та розвитку для практиків культури з метою підвищення їх навичок та знань. **Проекти культурної спадщини:** запускати проекти з документування та просування традиційного культурного самовираження, включаючи організацію фестивалів та виставок. **Освітня співпраця:** співпрацювати з навчальними закладами для інтеграції культурної освіти в навчальну програму та організації позакласних культурних заходів. **Цифрова інтеграція:** використання цифрові платформи та технології для просування культурних подій та проектів, охоплюючи ширшу та різноманітнішу аудиторію. **Ініціативи із залучення громади:** Організовувати культурні заходи та семінари на рівні громади для заохочення участі громадськості в культурному житті. **Механізм моніторингу та оцінки:** створення основи для регулярної оцінки впливу програми, вносячи необхідні корективи для забезпечення її ефективності та актуальності.

Підсумовуючи, зазначимо, що програма «Культура Рівненщини» – це комплексна стратегія, яка має на меті не лише збереження та популяризацію багатой культурної спадщини Рівненщини, а й адаптацію її до вимог сучасного світу.

Зосереджуючись на розвитку інфраструктури, розширенні професійних можливостей, збереженні спадщини, освітній інтеграції, просуванні креативних індустрій та цифровому просуванні, програма готова здійснити значну трансформацію культурного потенціалу Рівненщини, зробивши її маяком культурного життя та інновацій в Україні.

Висновки до розділу III

Регіональні програми відіграють вирішальну роль у спрямуванні уваги місцевої влади на збереження культурних особливостей. Ці програми слугують стратегічними рамками, які спрямовують розвиток культурних

ініціатив на регіональному рівні. Окреслюючи конкретні цілі, завдання та фінансові асигнування на збереження та популяризацію культурної спадщини, ці програми стимулюють місцеву владу до активної участі у збереженні культурної спадщини. Наприклад, Регіональна програма розвитку культури, мистецтва та охорони культурної спадщини у Волинській області на 2016-2020 роки ілюструє цей зв'язок. Програма, ініційована Управлінням культури Волинської обласної державної адміністрації, слугує своєрідним планом розвитку культури в регіоні. Вона наголошує на таких завданнях, як сприяння національно-патріотичному вихованню, зміцнення закладів культури, підтримка книговидання та забезпечення висвітлення у засобах масової інформації.

Фінансові асигнування подібних програм з обласного та місцевих бюджетів підкреслюють прихильність до системного розвитку культурної сфери. Це включає збереження культурної та археологічної спадщини, підтримку національної освіти та популяризацію читання. Структуроване планування та чіткі цілі програми заохочують місцеву владу до активної участі в її реалізації.

Так само прийняття регіональних програм новоствореними об'єднаними територіальними громадами, таких як Регіональна програма відродження історико-архітектурної спадщини міста Олика Волинської області на 2019-2024 роки, демонструє ефективне залучення місцевої влади. Програма відображає комплексний підхід до збереження культурної спадщини, що охоплює містобудування, архітектурну реставрацію, розвиток інфраструктури та промоцію туризму. Забезпечуючи значні фінансові інвестиції, виділені на програму в Олиці, місцева влада демонструє свою прихильність до цілісного омолодження історичних активів та соціально-економічного розвитку громади. Це слугує прикладом для інших громад, підкреслюючи вплив регіональних програм на стимулювання місцевої влади визначати пріоритети та інвестувати у збереження культурних об'єктів. Таким чином, регіональні програми діють як каталізатори, формуючи

порядок денний у сфері збереження культури та спонукаючи місцеву владу до активної участі. Стратегічне планування, чіткі цілі та фінансові асигнування, викладені в цих програмах, створюють основу, яка стимулює і спрямовує місцеву владу на вирішення проблем і використання можливостей, пов'язаних зі збереженням культурних пам'яток.

Програма «Культура Рівненщини», ініційована Рівненською обласною державною адміністрацією у 2022 році, покликана трансформувати культурний сектор Рівного у період з 2023 по 2027 рік. Ця програма, заснована на різних законах України, спрямована на пожвавлення культурних інституцій у Рівному шляхом вирішення таких проблем, як недостатнє фінансування, застаріла інфраструктура та нестача кадрів. Він зосереджений на модернізації культурних об'єктів, розвитку збагачення громадських послуг, збереженні та популяризації мистецької спадщини, інтеграції культури в регіональний соціально-економічний розвиток, а також заохоченні інновацій та цифрової трансформації.

Загалом програма «Культура Рівненщини» – це комплексна робота, спрямована на омолодження та покращення культурного середовища Рівного, акцент на інноваційності, якості та інклюзивності. Її головною метою – створити яскраве культурне середовище у Рівному, яке не лише зберігає та шанує унікальну спадщину регіону, а й впроваджує інноваційні практики та технології для розширення його культурного охоплення. Ця мета підкріплена такими ключовими завданнями, як відродження культурної інфраструктури, розширення можливостей для практиків культури, збереження культурної спадщини, інтеграція культури в освіту та розвиток креативних індустрій. Програма окреслює конкретні кроки для досягнення цих цілей, такі як розвиток інфраструктури, програми професійного розвитку, проекти культурної спадщини, освітня співпраця, цифрова інтеграція, ініціативи із залучення громади, а також механізм моніторингу та оцінки. Таким чином, програма «Культура Рівненщини» – це комплексна стратегія, спрямована на збереження та популяризацію багатой

культурної спадщини Рівного з одночасною адаптацією її до вимог сучасного світу. Зосереджуючись на розвитку інфраструктури, розширенні професійних можливостей, збереженні спадщини, освітній інтеграції, просуванні креативних індустрій та цифровому просуванні, програма готова суттєво змінити культурний потенціал Рівного, зробивши його маяком культурного життя та інновацій в Україні.

ВИСНОВКИ

Виходячи із завдань, викладених у вступній частині дослідження, висновки можна представити таким чином:

- Трансформаційні процеси в культурній сфері України, побачені крізь законодавчу та нормативно-правову базу, відображають динамічний шлях, позначений викликами та прагненнями до окремої національної ідентичності. Нормативно-правова база, зокрема «Закон України «Про культуру», встановлює всеосяжне підґрунтя для культурної діяльності, охоплюючи як матеріальну, так і нематеріальну спадщину та відображаючи соціальний прогрес. Епоха після Революції Гідності ознаменувалася ключовим зрушенням, коли культурна політика розширила можливості активістів і сприяла більш інклюзивному культурному середовищу. Ухвалення законів про декомунізацію є важливим кроком на шляху до переоцінки історії радянської епохи, хоча й із неоднозначною реакцією. Створення таких інституцій, як Український культурний фонд та Український інститут, означає рух до динамічного культурного простору, сприяючи творчості та міжнародному обміну. Попри труднощі у впровадженні змін, існує чітка тенденція до культурного відродження, де законодавчі ініціативи спрямовують шлях, а громадянське суспільство відіграє вирішальну роль. Еволюція культурної політики України віддзеркалює шлях подолання історичної спадщини, суспільних трансформацій та переоцінки культурної спадщини. Ця еволюція має вирішальне значення для формування ідентичності України та міжнародної взаємодії, а культурний активізм стає ключовим компонентом повоєнного відновлення та розбудови громад.

- Фахової літератури загально державного спрямування з даного питання чимало. І саме в ній розглядаються актуальні питання організації цієї реформи та її результатів. У той же час, матеріалів, у яких би повноцінно аналізувалися та критично осмислювалися ці процесі на рівні регіонів, - обмаль, що й актуалізує окреслену проблематику.

- Реформи децентралізації та місцевого самоврядування в Україні суттєво вплинули на культурний сектор, створивши як можливості, так і виклики. Зміна моделей управління та механізмів фінансування призвела до необхідності адаптації культурних інституцій, але це також призвело до фінансових обмежень та розриву у розподілі ресурсів. Організаційні виклики включають адаптацію до нових операційних моделей та управління культурними об'єктами в рамках нових структур управління. Фінансова боротьба висвітлена скороченням державного та місцевого фінансування культури, а також розривом у заробітній платі, що впливає на утримання персоналу. Незважаючи на ці перешкоди, є ознаки прогресу, такі як збільшення асигнувань місцевих бюджетів на ініціативи з культури та стратегічного планування.

- Реформа децентралізації перерозподілила культурні обов'язки, наголосивши на необхідності стратегічного планування та залучення громади. Людські ресурси залишаються проблемою, оскільки кількість державних службовців зменшується, а також виникає потреба в більш чітких адміністративних функціях та бюджетних повноваженнях. Розв'язання цих проблем вимагає багатогранного підходу, включаючи стратегічне планування, моделі сталого фінансування та розбудову потенціалу в культурному секторі.

- Регіональні програми в Україні відіграють ключову роль у спрямуванні місцевої влади на збереження культури. Ці програми, прикладом яких є ініціативи у Волинській та Рівненській областях, окреслюють цілі та завдання щодо культурного розвитку та збереження спадщини, заохочуючи місцеву участь. Програми демонструють відданість через фінансові асигнування та структуроване планування, з чіткими цілями щодо збереження культурної спадщини, національної освіти та популяризації культури читання. Залучення новостворених об'єднаних територіальних громад до цих програм свідчить про ефективну взаємодію з місцевою владою, демонструючи комплексні підходи до збереження культурної

спадщини. Ці регіональні ініціативи виступають каталізаторами, формуючи культурний порядок денний та заохочуючи місцеву владу визначати пріоритети та інвестувати у збереження культури. Програма «Культура Рівненщини» вирізняється трансформаційною стратегією, спрямованою на пожвавлення культурного потенціалу Рівного через інновації, розвиток інфраструктури та популяризацію креативних індустрій. Ця програма є свідченням проєктивного підходу органів місцевого самоврядування в Україні до формування динамічного та інклюзивного культурного середовища з одночасною адаптацією до сучасних вимог. Ці висновки відображають багатогранний та динамічний характер культурної трансформації України в контексті реформ місцевого самоврядування. Вони висвітлюють виклики, прогрес та потенційні стратегії, необхідні для підтримки та збагачення культурної спадщини в умовах моделей управління та суспільних змін.

- Реформа місцевого самоврядування в Україні у поєднанні зі збереженням регіональних культурних особливостей є прикладом критичного та трансформаційного зусилля. Ця реформа, розпочата після Революції Гідності, знаменує собою зміну парадигми адміністративних та культурних норм, наголошуючи на місцевій автономії та культурному розмаїтті в рамках національної ідентичності. Центральне місце в цій реформі займає децентралізація влади, спрямована на посилення автономії місцевого самоврядування. Ця зміна тягне за собою перерозподіл обов'язків і ресурсів, що дозволяє місцевим громадам безпосередньо впливати на свої культурні та адміністративні структури. Однак цей перехід пов'язаний з труднощами, особливо в адаптації до нових структур управління та управлінні фінансовими аспектами збереження культури. Виклики підкреслюються скороченням асигнувань у державному та місцевому бюджетах на культурні заходи. Це скорочення створює серйозну проблему, яка ще більше посилюється існуючою нерівністю в оплаті праці в культурному секторі, що впливає на залучення та утримання талантів. Тим не

менш, реформа стала каталізатором позитивних зрушень, зокрема збільшення асигнувань місцевих бюджетів на культурні проекти в деяких регіонах та формування стратегічних планів культурного розвитку на рівні громад. Створення таких інституцій, як Український культурний фонд та Український інститут, означає перехід до динамічного культурного середовища. Ці суб'єкти відіграють ключову роль у розвитку креативності, сприянні міжнародним культурним обмінам та підвищенні глобального сприйняття культурної спадщини України. Однак ефективна реалізація цих ініціатив залишається критично важливим аспектом, який потребує вирішення. Дослідження також підкреслює важливу роль регіональних програм у спрямуванні місцевих органів влади на збереження культури. Ці програми, прикладом яких є ініціативи у Волинській та Рівненській областях, забезпечують стратегічні рамки для культурного розвитку, сприяючи активній участі у збереженні культурної спадщини на рівні місцевих органів влади. Ці програми підкреслюють прагнення до всебічного культурного розвитку, що охоплює збереження спадщини, національну освіту та популяризацію культури читання. Однак процес реформування демонструє регіональні відмінності, особливо в розподілі культурних ресурсів між міськими та сільськими районами. Хоча реформи децентралізації суттєво вплинули на культурні трансформації, залишаються виклики у забезпеченні рівного доступу до культурних послуг та збереженні культурної спадщини, особливо у новостворених територіальних громадах.

Підсумовуючи, слід наголосити, що реформа місцевого самоврядування та прагнення зберегти регіональні культурні особливості в Україні є багатогранним та трансформаційним процесом. Це вимагає збалансованого підходу, який гармонізує локальні культурні ідентичності з перевагами децентралізації. Стійкість та адаптивність українського суспільства, продемонстровані культурним активізмом та залученням громадянського суспільства, мають вирішальне значення у формуванні яскравого та інклюзивного майбутнього культурного ландшафту України.

Безперервність та успіх культурної еволюції України залежить від узгоджених зусиль, спрямованих на подолання розриву між законодавчими цілями та їх практичною реалізацією, гарантуючи, що культурне розмаїття залишатиметься невід'ємною складовою національної ідентичності та суспільного прогресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. 10 грантових можливостей для громад у сфері культури, освіти, безпеки та м. U-LEAD. URL: <https://u-lead.org.ua/news/129> (дата звернення: 13.12.2023).
2. Актуальні проблеми державної підтримки інновацій у культурній політиці. Аналітична записка. National Institute for Strategic Studies. URL: <https://niss.gov.ua/en/node/1561> (дата звернення: 01.12.2023).
3. Ботанова К. Культура і мистецтво у суспільствах трансформації. Культурно-освітня академія: заохочення та підтримка. 2016. С. 13–15. URL: https://www.goethe.de/resources/files/pdf225/goethe_book-2016.pdf (дата звернення: 02.12.2023).
4. Волинська область - Склад громади. Децентралізація в Україні. URL: <https://decentralization.gov.ua/newgromada/3598/composition> (дата звернення: 08.12.2023).
5. Гриценко О. Декомунізація в Україні як державна політика і як соціокультурне явище : монографія. Київ : Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І.Ф. Кураса НАН України. Ін-т культурології НАМ України, 2019. 320 с. URL: https://icr.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/Grytsenko.-Dekomunizacija-v-Ukrajinі-2019_11.pdf (дата звернення: 02.12.2023).
6. Довгострокова стратегія розвитку культури в Україні до 2025 року. Альянс культури. URL: https://www.cultura.kh.ua/images/stories/innovaciyna_diyalnist/dovgostrokova_strategiya_rozv_.pdf (дата звернення: 02.12.2023).
7. Експерти дослідять систему оплати праці в закладах культури на місцевому рівні | Громадський Простір. Громадський Простір | Усе для третього сектору в одному порталі. URL: <https://www.prostir.ua/?news=eksperty-doslidyat-systemu-oplaty-pratsi-v-zakladah-kultury-na-mistsevomu-rivni> (дата звернення: 18.12.2023).
8. Інформаційні матеріали до комітетських слухань на тему: “Національна культурна стратегія 2015-2025: вектори розвитку. Український

науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. URL: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/news/2015_07_15/2015_07_15_02.pdf (дата звернення: 02.12.2023).

9. Київ: результати дослідження мережі взаємодії міських ініціатив та організацій. Mistosite. URL: <https://mistosite.org.ua/uk/articles/kyiv-rezultaty-doslidzhennia-merezhi-vzaiemodii-miskykh-initsiatyv-ta-orhanizatsii> (дата звернення: 03.12.2023).

10. Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження : Конвенція Орг. об'єдн. націй з питань освіти, науки та культури від 20.10.2005 р. : станом на 20 січ. 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952_008#Text (дата звернення: 07.12.2023).

11. КОНКУРС для ОТГ на участь в проекті «Децентралізація та реформа культурних послуг». Децентралізація в Україні. URL: <https://decentralization.ua/news/11823> (дата звернення: 03.12.2023).

12. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 01.12.2023).

13. Основи законодавства України про культуру : Закон України від 14.02.1992 р. № 2117-ХІІ : станом на 12 січ. 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-12#Text> (дата звернення: 01.12.2023).

14. Посилення міжнародної підтримки культури та медіа в Україні: результати візитів до європейських країн. Укрінформ - актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3562696-posilenna-miznarodnoi-pidtrimki-kulturi-ta-media-v-ukraini-rezultati-vizitiv-do-evropejskih-krain.html> (дата звернення: 13.12.2023).

15. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження контрактної форми роботи у сфері культури та конкурсної процедури призначення керівників державних та комунальних закладів культури : Закон України від 28.01.2016 р. № 955-VIII : станом на 22 черв.

2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/955-19#Text> (дата звернення: 02.12.2023).

16. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Каб. Міністрів України від 14.12.2011 р. № 1293 : станом на 1 черв. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1293-2011-п#Text> (дата звернення: 01.12.2023).

17. Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років : Закон України від 09.04.2015 р. № 316-VIII : станом на 1 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/316-19#Text> (дата звернення: 11.12.2023).

18. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки : Закон України від 09.04.2015 р. № 317-VIII : станом на 27 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (дата звернення: 02.12.2023).

19. Про затвердження Державного стандарту надання безоплатних послуг клубними та бібліотечними закладами культури державної та комунальної форм власності : Наказ М-ва культури України від 15.10.2013 р. № 983. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1966-13#Text> (дата звернення: 01.12.2023).

20. Про затвердження Порядку укладення охоронних договорів на пам'ятки культурної спадщини : Постанова Каб. Міністрів України від 28.12.2001 р. № 1768 : станом на 23 груд. 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-2001-п#Text> (дата звернення: 01.12.2023).

21. Про культуру : Закон України від 14.12.2010 р. № 2778-VI : станом на 21 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення: 01.12.2023).

22. Про культуру : Закон України від 14.12.2010 р. № 2778-VI : станом на 4 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778> (дата звернення: 03.12.2023).

23. Про культуру : Закон України від 14.12.2010 р. № 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17/ed20101214#Text> (дата звернення: 01.12.2023).

24. Про ліквідацію урядових органів : Постанова Каб. Міністрів України від 28.03.2011 р. № 346. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/346-2011-п#Text> (дата звернення: 01.12.2023).

25. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24.12.1993 р. № 3814-XII : станом на 2 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text> (дата звернення: 01.12.2023).

26. Про Обласну програму відродження історико-архітектурної спадщини смт Олика Волинської області на 2019 – 2024 роки : Рішення від 26.07.2019 р. № 24/9. URL: <https://volynrada.gov.ua/session/24/9-1> (дата звернення: 08.12.2023).

27. Про охорону археологічної спадщини : Закон України від 18.03.2004 р. № 1626-IV : станом на 12 груд. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15#Text> (дата звернення: 01.12.2023).

28. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08.06.2000 р. № 1805-III : станом на 2 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення: 01.12.2023).

29. Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті : Закон України від 09.04.2015 р. № 314-VIII : станом на 27 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text> (дата звернення: 02.12.2023).

30. Про професійних творчих працівників та творчі спілки : Закон України від 07.10.1997 р. № 554/97-ВР : станом на 31 берез. 2023 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554/97-вр#Text> (дата звернення: 01.12.2023).

31. Про Регіональну програму розвитку культури, мистецтва та охорони культурної спадщини в області на 2016 – 2020 роки : Рішення від 10.02.2016 р. № 2/28. URL: <https://volynrada.gov.ua/session/2/28-0> (дата звернення: 30.12.2023).

32. Про регіональну цільову програму соціально-культурного розвитку національних меншин у Волинській області на 2018 – 2022 роки : Рішення від 08.02.2018 р. № 18/10. URL: <https://volynrada.gov.ua/session/18/10-0> (дата звернення: 08.12.2023).

33. Про схвалення Концепції реформування системи забезпечення населення культурними послугами : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 23.01.2019 р. № 27-р : станом на 6 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/27-2019-р#Text> (дата звернення: 03.12.2023).

34. Про театри і театральну справу : Закон України від 31.05.2005 р. № 2605-IV : станом на 22 черв. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2605-15#Text> (дата звернення: 01.12.2023).

35. Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років : Закон України від 09.04.2015 р. № 315-VIII : станом на 15 черв. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/315-19#Text> (дата звернення: 11.12.2023).

36. Про Український культурний фонд : Закон України від 23.03.2017 р. № 1976-VIII : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1976-19#Text> (дата звернення: 02.12.2023).

37. Про утворення державної установи “Український інститут” : Розпорядж. від 21.06.2017 р. № 430-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/nras/250094619> (дата звернення: 02.12.2023).

38. Реформа децентралізації. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi> (дата звернення: 03.12.2023).
39. Розвиток культури в умовах децентралізації - Центр політичної освіти. Центр політичної освіти. URL: <https://politosvita.ba.org.ua/decentralization/modul-14-rozvytok-kultury-v-umovah-detsentralizatsiyi/> (дата звернення: 13.12.2023).
40. Рябчук М. Долання амбівалентності. Дихотомія української національної ідентичності – Історичні причини та політичні наслідки. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019. 252 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/dolannia_ambivalentnosti.pdf (дата звернення: 03.12.2023).
41. Скандал в Мистецькому Арсеналі. Новітні традиції «аполітичного мистецтва» - Український тиждень. Український тиждень. URL: <https://tyzhden.ua/skandal-v-mystetskomu-arsenali-novitni-tradytsii-apolitychnoho-mystetstva/> (дата звернення: 01.12.2023).
42. Стратегія Українського інституту. Український інститут. URL: <https://ui.org.ua/wp-content/uploads/2022/01/strategy-ukrainian-institute-3.pdf> (дата звернення: 03.12.2023).
43. Стратегія Українського культурного фонду. Український культурний фонд. URL: https://ucf.in.ua/storage/docs/07122023/%20УКФ_147db92453a8dd71be4b694e7dba5a55addc5de4.pdf (дата звернення: 07.12.2023).
44. У Львові презентували проєкт моделі міського фонду культури. Львівська міська рада. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/culture/280325-u-lvovi-prezentuvaly-proiekt-modeli-miskoho-fondu-kultury> (дата звернення: 03.12.2023).
45. Український театр за 30 років: як змінився та чого чекати у майбутньому. Суспільне | Новини. URL: <https://suspilne.media/culture/156471->

ukrainskij-teatr-za-30-rokiv-ak-zminivsa-ta-cogo-cekati-u-majbutnomu/ (дата звернення: 01.12.2023).

46. Управління культури і туризму Рівненської облдержадміністрації – Обласна програма 'Культура Рівненщини' на 2023-2027 роки. URL: <http://cultrv.gov.ua/oblasni-programy/1073-221104-r365-programa-kultura-2023-2027.pdf.html> (дата звернення: 18.12.2023).

47. Фінансування культури та мистецтва з місцевих бюджетів: аналітичний звіт. Децентралізація в Україні. URL: <https://www.decentralization.gov.ua/news/16936> (дата звернення: 13.12.2023).

48. Як розвивати культуру в громадах: можливості, ресурси, виклики. Децентралізація в Україні. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12801> (дата звернення: 18.12.2023).

49. Aksonova O. Trends in the development of personnel policy in public authorities and local self-government. /Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok. 2022. № 2. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2022.2.32> (дата звернення: 18.12.2023).

50. Baily A. The art of peace The value of culture in post-conflict recovery. British Council. URL: https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/the_art_of_peace_0419.pdf (дата звернення: 03.12.2023).

51. How to design cultural development strategies to boost local and regional competitiveness and comparative advantage: overview of good practices / S. Cavallini та ін. Brussels : Commission for Social Policy, Education, Employment, Research and Culture, 2018. 72 с. URL: <https://cor.europa.eu/en/engage/studies/Documents/cultural-development-strategies/cultural-development-strategies.pdf> (дата звернення: 08.12.2023).

52. Kulyk V. Shedding Russianness, recasting Ukrainianness: the post-Euromaidan dynamics of ethnonational identifications in Ukraine. Post-Soviet Affairs. 2018. Т. 2, № 34. С. 119–138. URL: https://www.academia.edu/42153445/Shedding_Russianness_recasting_Ukrainian

ness_the_post_Euromaidan_dynamics_of_ethnonational_identifications_in_Ukraine (дата звернення: 03.12.2023).

53. Lutsevych O. Agents of the Russian World Proxy Groups in the Contested Neighbourhood. Chatham House. 2016. С. 1–43. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2016-04-14-agents-russian-world-lutsevych.pdf> (дата звернення: 03.12.2023).

54. Matarasso F., Landry C. Balancing act : twenty-one strategic dilemmas in cultural policy. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 1999. 64 с. URL: <https://www.culturenet.cz/coKmv4d994Swax/uploads/2017/03/Balancing-Act.pdf> (дата звернення: 02.12.2023).